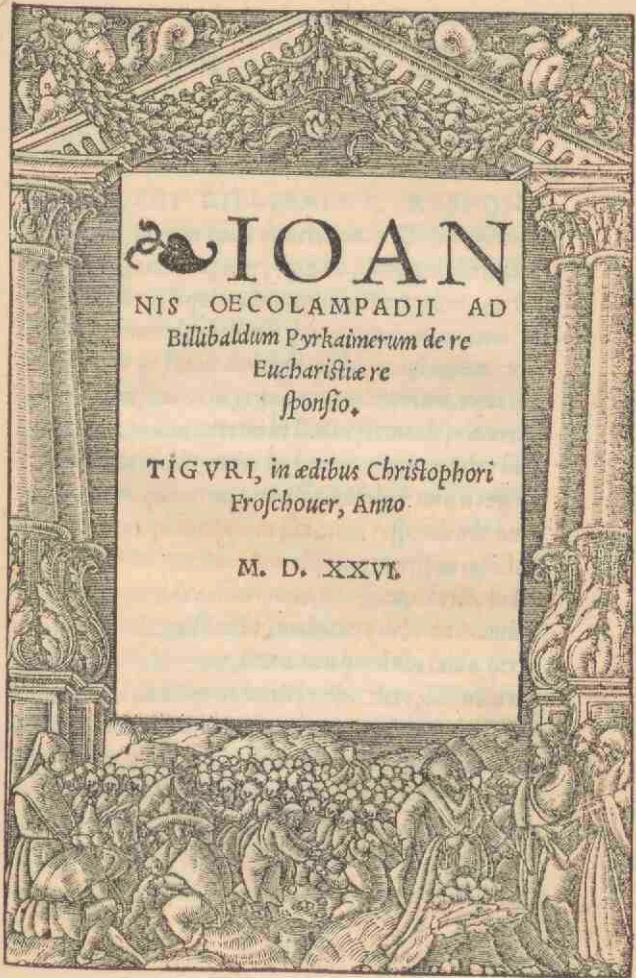

Ioannis Oecolampadii Ad Billibaldum Pyrkaimerum de re Eucharistiae responsio.

<https://hdl.handle.net/1874/416738>

Pe

IOAN

NIS OECOLAMPADII AD
 Billibaldum Pyrkaimerum de re
 Eucharistiæ re
 sponsio.

TIGVRI, in ædibus Christophori
 Froschouer, Anno

M. D. XXVI.

IONIA

BY GEORGE BURNETT

Author of "The History of the

Islands of the

Ionian

Islands in the

Archipelago

of the East

IOANNES

OECOLAMPADIVS, BILLIBALDO PYR
kaimero, Senatori Norinbergeñ. S. in Domino.

LEGI BILLIBALDE, RESPON-
sionem tuam de uera carne Christi, ueroq;
cius sanguine, dignam planè tua claritudi-
ne, si quis uehementiam Rhetorices, & ue-
nustatem sonorulæ dictionis querat: indignam uero, si
uel pristinae ac suauis amiciciae nostræ naufragium, uel
turbulentum senatoriæ grauitatis tuæ impetum, æqua tri-
tina libret, ut alia interim in limine sermonis prætereã.
Quanto autem diligentius legi, tanto magis indolui: idq;
non tam meo quàm tuo, tametsi nõnihil & meo nomine.
Meo quidem, quod incertus sim, num respondendo inno-
centiam meam cum tuis, tum aliorum morsibus infestas
tam tueri, an totã causam meam, imò suam, Christo iudi-
ci, in patientia & silentio committere debeam. Nam lu-
pum auribus, ut aiunt, teneo: non quod ubi tanta ueri-
tatis fiducia uaniloquo clamori respondere, laborem ma-
gnum requirat, sed quod semper ingenio meo fuerit ad-
uersum rixari & contendere: maxime cum his quos in-
ter amicos non postremos numero, quod cum omnes, tum
maxime ministros Christi & Ecclesiæ oppidò dedecere
scio: nec ignarus sum, q̄ uix cauere potero, quin conten-
tiosi personam induisse apud parũ æquos iudices uidear:

mox ubi, uel leuiter quod premit excutere, & quam im-
 merito male audi am uel per trāsemam ostendere inci-
 pi am. Tuo uero nomine grauat supramodum, quod exi-
 stimationem tuam, quam saluam uellem maxime, pericli-
 taturam uerear: cui tamen etiam me tacente, ipse tuus
 libellus nō parum præiudicat. Inuident etiam nū tibi syn-
 ceriores amici, quod in opinione illa crassa defensanda,
 contra amicum immeritum, tam hostiliter, tamq; atroci-
 ter auream eloquentiæ tue armaturam deterere uolue-
 ris. Itaq; mihi calamum tollit amicitia, quam ueritas in-
 uocentiaq; commendant: illam nota quapiam illibenter
 aspergo, has negligere non licet. At quid hæsito? tuum
 mihi sequēdum est exemplum: quodq; tu in facti excusa-
 tionem assumpstisti, non finit ut sileam. Non. n. habendus
 personarum, sed ueritatis respectus. Atq; ô utinson, sicut
 ego illam quæ intus præsidet, in cōsiliariam & pridem
 & nunc adhibui, ueritatem, ita & tu positus affectibus,
 & cū lacte imbibitis opinionibus, magno studio, iustaq;
 puritate eam consulisses, nimirum uterq; magna leuas-
 ti fuissēmus molestia. Sed negauit id tibi Manliāna aus-
 teritas, & mentis æquilibrium iræ præcipitantia confu-
 dit, adeô, ut non tam ueritatis habueris rationem, quam
 dolori fueris obsequutus. A me sanè non est expectan-
 da tam acerba pugna, satis mihi fuerit uitare ictus tuos,
 & uere abstergere, quod falso impingitur: tu inter im-
 mea pace, si fieri potest, pijsimus fueris, & maxime can-
 didus.

DE EVCHARISTIA IOANN. OECOLA
didus, Mihi nō opus est ut te offendam, sed uiam tuam ut
euadā mihi enitendum. Equidē satis facere tibi, teq; lus
crari malim, & conabor, nec frustrabor, nisi errorem
tuum sponte agnoscere nolis: nam saltem hoc, si nihil
aliud, fatebere, quod minus amice mecum egeris. Flagra
uit enim ira tua, modumq; nescijt scelus immodicus. Sed
præfatum satis.

SCOPVS BILLIBALDI.

ST AVTEM τῆς σῆς ΣΚΛΙΤΕΥΤΙΣ
κῆς scopus, conatus & consiliū, non uul
gariter me infamare, sed semel totū exs
tinguere, et doctrinam meam ueram sic
subuertere, ut nota conscientie cauteriate perpetua su
giller, atq; adeò, ne fidei mihi superesset quicquam, præ
termisisti nihil. Eò te prouexit emulationis immoderan
tia. Proderit autem mihi apud æquum lectorem immo
dicum illud tuum mei opprimendi studium: nondum. n.
amicam curam, ubi tam parum humanitatis cernere li
cet, appellare possum. Proderit inquam, calumnie enim
(uocabulo ignosce, donec nūtius aliud occurrat) per sin
gulos ferè uersus, etiam nulla urgente necessitate, accu
ratius intētate, lectori, quoniam morbo laboraris demon
straturæ sunt. De his principio agam, antequam ad te
nuia illa tua, quibus librum impugnās, progrediar, Intez

id est, tui h
belli rutin
famis.

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

rim sannas, aculeos, scōmata, & iniurias plerasq; stren-
nue dissimulabo: quare enim priuatis causis lectorem de-
tinerem? satis alioqui molestum, obtrudere ea quæ hos-
neſte præteriri non poterunt.

VTER PRIOR FVERIT INIURIVS,
& generalis calumniarum depulſio.

GITVR tu, quum odiosissimam traducen-
di amici prouinciam suscepisses, primum ſa-
mæ tuæ prudenter ac anxie consulere ſtu-
diuisti, subinde inculcans, me priorem fuiſſe
iniurium: unde nemo non colligat te ad scribendum co-
gi, & me longe grauiora meruisse, qui ab amico &
tanto, sic excipi meruerim: maxime quum id modeste,
citraq; facundiam caninam egisse uideri uelis. Hui quan-
tum mihi fauoris adhuc reliquiſſes, si modestiæ amici-
ciæq; nomen obticuiſſes. Iam si modestia illa tua est tam
crudelis, quis dignam crudelitatem & furorē ipsum ferret
aliquando? Et si tam ardens oratio canina non est, sed
rebus sacris digna, ubi frontem perfricueris & incalues-
ris, quomodo non uel adamantinos montes perrumpes?

AGIS autem hoc copiosius, dum circiter libri medi-
tullium post sexcenta cōiitia stomacharis in hæc uerba:
» Videbuntur tibi hæc duriora, aut etiam iniurijs referta,
» sed interim non cogitas quanta tu nos aspergas infamia,
» quātis in nos debaccheris cōiitijs, quū nunc desertores,
nunc

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

nunc Capernaitas, modo Papiſtas, modo ueritatis impug-
 natores, & quid nō apellas, figurate tamen: ſed noſtro
 pum tuum hunc ſatis ſuperq̄; cognoscimus, ac calum-
 niæ tuæ nos nequaquam latent. Et utinam nos apertis po-
 tius quàm occultis laceſſeres conuitijs. Nam præ-
 terquam quod tibi aperte reſpondere poſſumus, haud
 quaquam te iniurium fuiſſe, aliquando negare quires,
 quum ita ſemper figuratam loquutionem tuam, & tro-
 picum illud dicendi genus prætereſſe poſſes. Quid igitur
 nobis faciendum? ſi taceremus, hæretici & impij eſ-
 ſemus: nunc quum reſpondemus, conuitiatores & calu-
 lumniatores appellabimur. Et proſecto, ſi meipſum in
 ſigni quadam affeciſſes contumelia, diſſimulaſſem, aut
 etiam tacuiſſem: nunc uero quum Dei detrahis potent-
 iæ, & filij eius Teſtamentum ſupprimere niteris, ſilere
 neutiſquam licuit: ut interim de ſcandalo multorum, &
 conſcientiarum degrauatione taceam. Verum non ſunt
 clam inſidiæ tuæ, quas utinam detegere non cogere-
 mur. Potuit Socrates per ſciſſæ uestis rimam, quam Antiſthe-
 nes identidem quaſi diuitiarum contemptor oſtentabat,
 cor illius arrogans inſpicere: & quur nos ex ſcriptis
 tuis, quid in mente gereres, dignoſcere haud ualere-
 mus, quum uerba animi ſint imago? Nouit Deus quàm
 inuitus hæc depromam, ac quàm multa ſupprimam, que
 me non ſolum amicitia noſtra, ſed Chriſtiana etiam cha-
 ritas depromere non ſinit: tametſi tibi aliter fortæ ſis

AD BILLIB. PYR. DE EVCHARISTIA

- » uidebitur, uel nō uidebitur, quum aliquando illuminatus
- » fueris, uel considerare uolueris quis nostrum iustiozem
- » indignandi occasionem habuerit. Hęc sunt illa tua
- » peramica uerba.

Que pectora tantus eloquentie torrens secum non abripiat? Qui affectus tam indulgentes fratri, quos non abalienet miserabilis illa tragædia? Qui tam perspicaces oculi, qui talibus prestigijs non caligent? Heu quantā in lenocinijs oratorijs calliditas & uiolentia? Vere & calamus non minus quā lingua nouacula acuta, & κόσμος & δ' ἰνίας appellari posset. In his turbinijs, quis nisi ueritate munitus, beneq; sibi conscius subsisteret? Gratia autem Deo, qui ad repellendam uim tuam armis non carnalibus me satis muniuit, ut non tantum artificiosissima illa tua, & ruens affectibus dehonestare ac terrere possit oratio, quantum hinc fiducia & roboris, ad ueritatem asserendam conceditur, id quod & alijs breui perspicuum erit. Inuicta enim perstat ueritas, & tutissimum presidium est mentis bene cōscie testimonium. Sanè multò secus quā à te proponitur, res habet. Fieri autem potest, quod & tibi multa uana amiculi quidam de me suggererint.

NE ADMIRERIS, quod hinc potissimum exordiar, & filum orationis tue non sequar. Vrgent enim cause non cōtemnende: Vna, ne si obiectionibus respondere cepero, & in carpendis calumniarum tuarum floribus,

sculis, quibus totum uariegasti libellum, immorer, ueris-
tati cognoscēde uelum quoddam intertextatur, id quod,
siue data opera, siue fortuito tibi euenit. At ego illam cis-
tra omnem fucum uelim cognobilem maxime: sed quo-
minus cognoscatur, multum facit, si mentis quietem, in-
flammationes ille rhetoricæ perturbent. Altera, ut iam
à te præoccupati suspicionibus & indignationibus anis-
mi resspirent, diētisq; cum uerissimis tum simplicissimis fi-
dem non abnegent: qđ si sperare nō liceret, tacuisse con-
ducibilius foret. Tu certe strennuam nauasti operam, ut
fide mea labefactata, frustra defensionē asserrem: atq;
mox colliquescet uter iustiore indignandi occasionem
habuerit, & ire modum tenuerit. Nam si quis iniuriarū
originem uere scire uoluerit, hanc esse, & non aliā com-
periet.

ANTE Q VAM huc diuertisset Carlostadius, li-
belliq; eius disseminarentur, non raro de Eucharistia in-
ter ueritatis studiosos in secretioribus colloquijs contro-
uertebatur, & pertentabant amici cum noti tum ignoti,
partim epistolis, partim coram meā in ea causa fidem.
Quo quiq; animo, ipsi uiderint: mihi certe profuit exer-
citatio. Sciscitantes enim fratres non temere, ut quidam
solēt, auersabar, sed collatione scripturarum dignabar,
& quantum etiam in mysterijs ualgo aberratum esset,
cum illis indagabam: plerisq; circumspecte & caute res-
pondebam, etiam ipsos ad ueri inquisitionem sollicitās:

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

multos etiam consulebam ipse ne quid indigne contra
 receptam passim opinionem docerem. Irrupit tunc
 Carlstadius cum libellis suis, cuius intemperatum sermo-
 nem quum probare non possem, patienter tamen les-
 gens, non procul à Scopo eum abesse iudicabam, atque
 adeò rogatus, ingenue fatebar: mallebam enim hoc age-
 re, quàm eum tunc condemnare mordacioribus uel dictis
 uel scriptis. Cogebant autem & scripturarum exposi-
 tio, & plebis expectatio, quæ ferè ueritatis capacior
 erat, quàm pleriq; qui sibi uidentur docti, ut pure quæ
 mea esset sententia, aperirem. In summa, res qua dece-
 bat modestia, citra cuiusquam hominis criminationem,
 per me atque alios quosdam, Deo laus, non inauspicate
 cepta. Tantoq; felicius, quo magis à cõuitijs abstinentes,
 infirmorũ rationem habebamus. Nihilominus mox ego
 & uicinarum Ecclesiarum fideiiores ministri male audi-
 re, traduci, proscindiq; cepimus. Et tu in frõtispicio libri
 tui eum rumorem te cognouisse fateris, & ipse profers
 uerecũdi rescripti mei testimonium. Nec ignoras quos,
 ij qui ne una quidem syllaba laceßiti, triadem Satanicã
 tum uocabant. Quamuis autem angeret indefinens ille
 rumor, perlati tamen sunt aliquandiu patieniter ac lōga-
 nimitèr οἱ ἡγοῶντες μοι, donec appeteret asserẽ de
 ueritatis idoneum tempus. Legantur aduersariorum libel-
 li, quos ante sesquiannum dederunt: & si non scatent in-
 numeris conuitijs, uera sint quæ aduersus me dicis, non
 dico

i. cõtentio-
 num uoca-
 tiones.

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

dico cōfingis, omnia. Itaq; & ego post alios ab alijs occupationibus paucos dies feriatas, ne singulis per epistolas respondendū esset, fidei rationē exposcētibus, & ut quorundam demulcerentur exulceratæ mentes, innoxium illum ex ueterum doctorū sententijs, ex sacris literis, coniecturisq; maxime uerisimilibus libellum congepsi, quantumuis nunc proscinditur, lapidatur, & exurit. Annus uertitur quo scriptus est, adhibitâque est diligentia omnis, ne cuiusquam nomē propter eum haberet peius, sed ad ueritatem cognoscendam extimularentur etiam alij. Ex his perspicuum esse potest undenam iniuriæ scaturierint, & num lacefferim ego, uel laceffitus scripserim.

NON solum autem prior iniurius non fui, sed ne iniurius quidem: ubi enim defuit offendendi animus, quis merito dixerit iniurium? Etenim si fratrem, cultro præter sententiâ meam à manu excidente, uulnerassem, ipse aliud interim agens, damnosus fuerim, sed non iniurius, ni dedita opera lesisse probarer. At ego multa beneuolentiæ meæ indicia in aduersarios ostendere possem. Iuuant adhuc me illorum laudes, laudare illos & ipse non erubesco: etiâ non reposui conuitia pro conuitijs, quum potuissim: tantū erroribus eorum, contra conscientiam subscribere nolim. Et à te non mediocriter offensus, quæcumq; Amici nomen, quo me salutas, minime reiecerim: sed spem inde aliquam, non omnino incredulus, interim sō

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

ueo. Præterea errorē in genere taxauī, & priuatis per-
 sonis pepercī, quare igitur dicis me iniurium? Generalis
 uitiorum reprehensio personam non infamat. Erroris
 condemnatio hominem non anathematizat. Cur & tu
 non in errorem meo nomine tacito impressionem fecisti,
 uel amicitiam pristinam ueneratus? Equidem subrideo,
 non derideo, dum tu in fucatos cōcionatores digrediens,
 liberius inueheris. Quid enim succenserem, si nihil ad
 me quæ dicis? sin & ego reus, emendationem, non stom-
 machationem requiri uideo: imò & stomachationem nō
 in te, qui taxas, sed in meam, quæ cōmeruisset, ignauit-
 am. At si tu cæcus me uidentem, uel claudicans recte in-
 cedentem redarguere uelles, hoc minor utiq; esset mihi
 irascendi necessitas, quò maior mea felicitas, & ampli-
 or tua temere iudicantis calamitas. Cæterū hac excusa-
 tione mihi nō fuerit opus: sunt satis multi, censes pau-
 lo æquiores, ij probe animaduertunt quàm noluerint
 quempiam propter me uel traduci uel pessundari. Qui
 fit ergo quod homines, ijq; amici tam diuersis iudicijs la-
 borant? & tu tam Heroicus uir me cogitare iubeas, quan-
 ta uos asperserim infamia, quantis in uos debacchatus
 sim conuitijs? Age uel tuis uerbis absoluar, uide. n. quàm
 bene conueniat sermo tuus, dices enim me debacchari
 conuitijs, & subdis figurate tamen. Est ne figurate loqui
 debacchari? Quid est figurate debacchari? Nihil tã in-
 nocenter inculpateq; dici potest, quin ubi tales Momi
 calumnie

IO ANN. OECOLAM. RESPONSTIO.

calumniæ fenestra pateat. Quid in tuis uerbis deprehen-
deret Socrates? imò quid non uidet orbis, quem oculos
recepisse equidem non egre tulerim, utinam recte iudi-
care incipiat, quid sibi uelit tam anxie, tamq; infelicitè
calumnias conquirere. Insignite impij, qualem me facis,
palam & aperte deprehendunt. Verum hic nō licet abs-
condita cordium rimari, quæ in diem Ihesu reseruata
sunt. Vade tu cū tali figuratarū iniuriarū actione ad iu-
dicistribunal, & uide quantū impetres. Aut arbitraris
tam infames libellos calumnijs & accusationibus è fri-
uolis suspicionibus natis, sanctiores? Quis puer ita co-
ram ludimagistro suo contra equalē ageret? Præceptor,
hic me obliquis perdit uerbis, è quibus pessimū eius cor
deprehendo. Non omnino innocentes sunt, qui facile su-
spiciones admittunt.

CAETERVM expendamus quenam illa sunt
conuicia. Capernaitas, desertores, Papiſtas, calumnias-
tores, ueritatis impugnatores, hæreticos uos nominatos
dicis, figurata tamen. Hæc ferè sunt quæ te male habet.
Atqui pridem à tuis, & olim à Lombardo hæc pleraque
nobis sunt obiecta quæ diluere uolui, non tibi imprope-
rare, utcunque tu suspiceris. Igitur nulli post hæc se ex-
cusare licebit, quin se excusando, alium re criminatus es
se censeatur? Sunt quedã differētia & exceptionis gra-
tia à me dicta, ea tu rapis ac in te & tuos torta essent.
Papiſtas enim nominans, mihi cum tuis non esse negociū.

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

ostendo. Quis nescit inter tuos & Papistas multum interese. Itaque sicubi displicere aliquid mihi in papistis dixerō, nihil ad tuos eum sermonem pertinere liquidum satis esse debet. Alij vulnerati sunt, & uos cicatricem monstratis? Nonnulla simpliciter ad defensionem meam dicta sunt, ut quum dico: Igitur qui talia obijcitis, patiamini primū, ut germanum sensum teneamus: & si à uerbis nos discessisse comprobabitis, *ἡ ἑρῆσις*, hoc est desertores uocate: si curiosiores fuerimus, ingratos dicite: si non eam quam oportet fidem confitemur, hæreticos clanate, iudicateque, quemadmodum ipsi iudicari uelletis. Hæc uerba pro defensione allata, tu nimirum interpretaris, quasi uos illis perstringam. Opinaris neminem fore, qui inter nos dijudicet? Sed quid multis? Hæreseos crimen nondum cuipiam me obiecisse fateor, qui suam in Christo crucifixo fiduciam collocat, seq; in uera petra fundat, tantum alicubi dixi, rationem aduersariorum fauere Marcionitis, sed hoc non est dicere Hæreticum uel Marcionitam. Ut hæretici nomen abominor maxime, ita in labijs meis uersatur rarissime. Sciunt fratres qui hic sunt, meum in Ecclesia cui seruiō morem, quomodo diebus festis, quibus cænam dominicam celebramus, legatur symbolum apostolicum, cum protestatione quod nouos articulos fidei non curemus, neque recipientes dogmata cum illis nō pugnantia temere iudicemus, promulgantur quoq; excōmunicatio

tione

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

tione indigni, quotquot uerbo Dei erudiri nolunt in his
 que sunt fidei causis. Vbi autem in tanto timore ambula-
 tur, & concordie magna cura est, ne quis à nobis iudi-
 cij temeritate grauetur. Quo pacto uerisimile est me
 figurata loquutione in quosdam irruisse, quibus nōdum
 regnum suum Christus negauit? Scio enim & multos
 errores grauissimos ob simplicem fidem à Deo optimo
 condonari. Poteras ergo Bilibalde mitior esse. Accedit
 ad hæc sicut dixi, ad erroris cōdemnationem pertinere,
 non pauca à me dicta. Itaque si sancte, christianeq; scri-
 bens errorem quempiã, quo & tu teneris detecta abomi-
 natione, que illū sequitur, destruere conor: nōne si quod
 in te desyderaretur, diligenter resarcires, uerbo in man-
 suetudine suscepto, etiam iuxta huius seculi sapientiam
 prudentius dissimulares, quàm si multa reclamatione
 te proderes? Sin impie & prophane delirarem, tu ue-
 ro illustratus, & à pari lapsu gratia diuina custoditus
 esses, nonne iterum cōsultius ac sanctius ageres, si ut spi-
 rituales decet, infirmum me in fide susciperes, manifestis
 doctrinis erudiens, & pro donis Deo gratias agens,
 quàm si teipsum intestino dolore enecares, & me lin-
 guæ tuæ flagello totum contere uelles? Hoc meo iudis-
 cio foret christiane sapere. Christi enim spiritus arun-
 dinem comminutam non confringet, & linum fumigans
 non extinguet, nec uocem suam in plateis audiri sinet.
 An hodie dissimilis est sibi spiritus ille? Dabo autem im-

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

pietatem esse quod docui, pietatem uero quod tu asseris: utiq; satis inculpate ageres, & partem tuam probe defenderes, si errorem meum confutares: quo ostenso, repente etiam cōuitorum plaustra euanescerent. Certum si de Cena recte ac bene sentis, nihil ad te quales Caper naitæ: sin male, nulla poteris ratione societatem illorum tergiuersari. Iam unde ego, quum scriberem, præscire poteram quid Pyrkaimerus tum cōstanter crederet, uel quid cum male habiturum esset? Nullus hostis à me conuitio petitus est, quanto minus tu, quem ut anime partem dilexi: & offensus quoq; nondum diligere desino, tametsi res hanc postulet apologiam. Vbi igitur iniuriæ?

ESTO autem humanum quiddam effem hac in re passus, nunquid tuum erat insipientia insipientiam meam uincere? Vbi ergo illa quam iactas Christiana charitas? ubi amicitie ratio? ubi uel illa senatoria tua ciuitas?

AT TV zelum prætexis, qui non sinebat te ferre impune, per me conculcari testamentum Christi, per me derogari potentie dei, per me fratrum offendi conscientias, deniq; per me scripturas dilacerari. Sed ô Billibalde, hoc decebat probari à me commissum. Conuincto hoc, ut par est, & in me uel tacentem, uel reclamantem recidet crimen. Porro ego ostendi abunde, iuuanteq; Deo ostendam uberius curæ mihi esse gloriam Dei, celebrari à me testamentum Christi, pusillorum, ut uocant, scandala uitari, scripturasq; declarari: neq; id quod in-

tentas,

IO ANN. OECOLAMPA. RESPONSIO.

tentas, ratiocinatione tua efficies unquam.

IAM nescio quid adhuc grauius suspicaris, & dolens suppressis, DEVMq; te stē inuocas, quod hæc inuitus depromas. Quod ego ô Bilibalde, si cōtra eius legē tales libros scriberem, non accusem: at quā pura tibi sit conscientia, planē non iudico. Hoc scio, nisi Deum prorsus ignorem, displicere illi non solum maledicendi libidinem, sed & minimum raah. Tu uero interim per inuisissimam reticentiam quid taces? quid suppressis? Quomodo non indulges bili? Nihil enim opinor uel in tuo, uel cuiuspiam alterius magis maledici pectore durius insidere, quin & hæc à te ὑπερβολικῶς effusa dixerim. Quid est uspiam inuidiosum, cui me non a sociis? Carolstadius & Pighardi fortasse non tam mali sunt, quorum ualde pœniteat. Quid mihi Iudæos & Sarracenos confers? Papistarum & Marcionitarum causam honestas aliquantulum, ut illis fiam inuisitor. Confers autem me & Satane. Posses ne crudelius quippiam in me comminisci, quā quod per me infametur Deus, quod prophanem Testamentum Christi, quod agar spiritu Satane, quod perdam scandalis piorum conscientias? Posses salua charitate & conscientia non remordente, acutiora spicula in me iaculari? Vtique non posses. Equidem mallem appellari ueneficus, parenticida, plagiarius, patrie proditor, & omnibus alijs conuitijs aspergi, quā uocari hostis Dei, latro animarum, socius Iudæorum, or-

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

ganum Satanae, ruptorq; Testamenti, quod Christus sanguine suo nobiscum iniit: quemadmodum nunc per te exhibitor, & per alios, gloriantes interim à parte sua Christianam mansuetudinem, quae qualis sit, non uideo: & enitentes declarare me superiorem ac priorem iniurijs, non solum in se, sed & in Deum Opt. Max. sanctamq; eius Ecclesiam. Verum ego enixe oro Deum illum nostrum, cui utrinque nomen dedimus, ut senescat ira illa tua: & uideas, si nihil praeter ea, uel saltem hoc, quod irae modum non seruaris, nomenq; meum absque ista causa in toto orbe traducere conatus fueris. Alio enim adhuc de te spem tantam, quod sedata ira, tibi redditus, onerosus mihi innocenti futurus sis minime, quantumuis nunc seuias.

SUNT autem & aliae calumniae, quibus insidias fidei meae struis, dum nunc arrogantem, nunc dolosum, nunc Sophistam me facis, & inculpatisima pessimam in partem interpretaris. Equibus id unum prostram, quo & reliquus candor tuus cognoscatur. Dixeram: Veritate & gloriam nunquam inuenerunt contentionis studiosi. Detestanda profecto rixandi libido. Quibus uerbis quid posset christianius dici? Charitatis enim primam nos semper habere curam oportebat. Tu autem ea uerba suauiter paraphrasi, ne dicam paraphronesi, enarras in hunc modum: Quid hoc est aliud dicere, quam mecum contendere nolite, ne rixandi infamiam subeatis: ueritatem non

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

non deprehendentes, nisi à contentione absteineatis, ac
 mihi obediatis in omnibus quæ scripsero? Ita scilicet
 tu explicas. Talem interpretem, dum uerba maxime
 candida sortiuntur, quid mirum, si in alijs quoque ini-
 quiores experiar? Vteris autem glossemate isto nõ uno
 loco tantum, quasi ideo à contentione detertere uelim,
 ut arrogantie meæ præpedimenta tollantur è medio, ut
 statuere possim idolum somniorum meorum, ut quicquid
 mihi arriiserit, confestim sit angelicum: quicquid dis-
 plicuerit, diabolicum. Siccine curas amicum? At quid
 opus ista Sophistice? Nõne antea testatus sum benefi-
 cij loco ducturum me, si erudiar ubi aberraro? Nõne
 præsto sum, ut audiam meliora docentes? Hactenus in
 hac causa non docuistis, quæ oportuit. Si obturarem au-
 res erudire me uolentibus, utique repulsam mererer, con-
 tentionem deprecans: nunc quum redarguendam me of-
 feram, si peccaro, quam ob rem dicta mea tam perpe-
 ram accipiuntur? Est'ne erigere idolum, submittere se
 æquissimis, quibus scripturam interpretari decet, cano-
 nibus? Sapit'ne arrogantiam, Ecclesiasticorum Do-
 ctorum scripta tam humiliter expendere? Quid ul-
 tra à me exigitur? Si hæsitantius loquerer, & tanquam
 parum confirmatus, in sermone uacillarem, scio, lon-
 ge aliter, & fortassis non immerito meum inuaderes ius-
 gulum: & ex trepidatione male consciuum arguens, as-
 sertionem peteres. Verum ut docili, & aliorum sensu

AD BILLIBALD, DE EYCHARISTIA
tentias agnoscenti, timiditatis crimen tam insolenter,
tamq; superciliose non erat opprobrandum: ita constan-
tius comperta proferenti, fastidiosum arrogantiae ui-
tium haud erat obijciendum.

PORRO fraudes ac technas qua humanitatis le-
ge mihi toties improperas? quum mihi id uitij per omni-
uitam meam, propter simplex & apertū ingenium, ob-
iectum sit nunquam: atque adeò, ut filijs huius seculi fa-
ctus ludibrium, haud pauca pœnitēda pertulerim. Quo
igitur poculo tam repente πολυκήμες euasi? quis tam
subito fucos tot suppeditauit? quis tot imposturas &
prestigias docuit? quomodo tam cito cutem uariauit &
thiops, & uulpem induit ouis? Ecce ipse dicis certū esse
tibi, me per ignorantiam labi, & nequaquam pertinac-
cia aberrare: & quod melius de me sentias, quam ut pro-
nuncies me dolose dicere. Vtinam non dissiderent uerba
tua. Iam quid me iuuat frigida illa excusatio, cum qua
totus liber tuus pugnat, qui nihil aliud agit, quam quod
dolos, imposturas, & lenocinia mea uerba esse dicit?
Fraudes non comminiscitur, qui per ignorātiā labitur:
uerbis spiritus sancti nō obsistit, qui propter cecitatem
aberrat. Gratiae autem sint Domino, qui & paruulis dat
astutiam, quod me non prorsus ineptum & inutilem in
ministerio suo esse uoluerit. Fateor igitur, quod una u-
fricie sum usus, nec pœnitet: pia enim est, & non ad de-
cipiendum, sed ad placandum aduersarium composita:
quales

quales charitas omnium multò uaserrima docere solet. Vafricia autem periculosa hæc est, quod non strinxite lum in presentem quempiam, sed pacis gratia cum Lombardo lusi, ut spectatores interim, sibi parci animaduertentes, à temeraria scuitie cauerent. At cum sic præter spem illos offenderim, quid futurum erat, si aperte & impudenter nulli parcens, obuios quosq; sic inuasissimè, qui nunc tam male propicij sunt? Quod si non est obliuiscas illa excusabilis, argue & Nathan prophetam, argue & Christum ipsum. Non inuenies autem alias strophas in toto libello: sed occurret simplicitas non imprudens, ut in Domino spes est. Hactenus amicorū iudicia suspecta fuere, eò quod in amicorum uitijs cecutirent: tu uero sic ardentè amas, ut non solum non conniueas, sed & quod excusari possit, supramodum exaggeras: & quæ in bonã partè accipi possent, in pessimã trahas.

PREMIS item me & alijs importunissimis morositatibus, quibus lucubrationem meam conscientia mala prodijisse persuadeas. Nunc enim dicis me controuersa pro confesis afferre, nunc mecum pugnare, mox simplices distinctiunculis lactare, deinde quedam disimulare, & ubiq; infidelem patrum interpretem. Quis non uidet quid hæc sibi uelint? Caue autem ne in fossam mihi paratam incidas. Sophistam me facere uis, & sophisticissimū te esse prodis. Orbis enim oculos recepit, & nisi ad pristinam cecitatem redeat, inter tuos cauillos, & solidos

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

meos sermones diudicare poterit. Nunquid subdole pe-
 tionem admiserim principij, si cum titulo & narratio-
 ne confirmationes omnes non fuerint adiectæ, antequam
 ad probandum, de quo controuertitur, accessum est?
 Scis non omnia locis omnibus quadrare: Cur igitur non
 expectas finem orationis, & loci opportunitatem? ut
 si tunc fuero parū memor officij, habeas quod querere.
 De distinctionibus quid dicam? Annon licebit eas ad ma-
 nifestandam causæ obscuritatem proferre? Prohibe tan-
 dem & definitiones, & interpretationes, & circumstan-
 tiarum inquisitionem, ac quicquid ad eruendam ueri-
 tatem conducit. Nec multum abest, quin hæc nobis ne-
 ges, quandoquidem uix permittis digressionem ad taxan-
 dos seculi nostri abusus. Quid, quod agrefers ad preces
 exhortantem, & tantum non hypocrisicos insimulas?
 Prohibe tandem & precari, & sperare quod preces no-
 stræ à Domino exaudiantur: uidelicet tandem ad restem
 mittito. Nam ubi hoc licere mihi existimarem, his me uer-
 bis aggressus es: Rursus ad solitas te conuertis artes, &
 multis pijs ac deuotis uerbis rem agere pergis, sed frus-
 tra, ut speramus, laboras. Et ut antea dixi, orbis ocu-
 los aperire cœpit, nec amplius blandis & simulatis de-
 cipitur uerbis.

Hæc tu & multa alia solito supercilio. Exhor-
 tatus sum, fateor, ad preces (atque ô utinam persua-
 sissimè

fiffem) non tamen meas iactavi, neque eas magno precio uenditavi unquam, sciens Deum patrem, quando benefacit, non iuxta mea opera, sed pro sua misericordia mihi benefacere. Quid adeò fetet sermo meus coram te? Fert me Dominus, & precari iubet, gratumq; habet si mutuò ad preces hortemur: tu uero quorsum interpretaris? A precibus ferè depellis, uixq; te constines, quin serpentem pro pisce à patre dandum dicas. At ego, quod antea uerecunde obticui, nunc uel mundo toto reclamante, exclamo: Gratiarum ago patri misericordiarum, qui me è pristina tenebrarum eripuit caligine, ut certò sciam quo modo ei seruire debeam, quæq; mihi fides ad salutem sit necessaria: oròque ut concedat ambulare ἀξίως τῆς κλήσεως dans perficere, qui dedit & cognoscere. Non hæc te male habeant, nam licet intemperatius uideantur uerba, non sunt tamen Dei gloriæ aduersa: aut si probatur tibi mos tuus, sic perge, ut nemo non uideat meam innocentiam, & tuam excandescantiam? Nimius fortassis nunc, & ad suspicionem usque fidei meæ uindex fuerim, sed tu me tantis calumnijs ita cogis. Malluiffem enim uiro redargutionum nescio similis fieri, si ad alia placidius respondendi præstructa uia, & è medio sublata fuissent prestigie: quibus impediens, uix ita commode demonstrari potest ueritas. Spero autem, quia detectæ sunt aliqua ex parte ingenij tui artes, de fore suspensiones,

AD BILLIB. PYR. DE EVCHARISTIA

quasi gaudeam iniurijs amicos ledere, studeam dolis cir-
cūuenire simplices, & mea somnia magnificans scriptu-
ras torqueam: & spero etiam te ac alios, aures meae res-
sponsioni diligentius accommodaturos. Nunc igitur quas
litercunq; filium orationis tuae respondendo sequar.

IN QVO TAXATVS SIT PE-
trus Lombardus.

PRIMUM de Petro Lombardo rationem
reddo. Nam illū non omnino reieci, sed dum
taxat in distinctione decima non probauit,
multis iustisq; causis permotus. Abutitur
enim uerbis Christi, ut tota nostra disputatio indicabit:
Deinde supramodū crepat contumelias, opprobrans in-
saniam excellentem, Heresim maximam, arrogantiam
miram, ueritatisq; impugnationem. Deniq; patrum do-
cte sciteq; scripta, per incertorum quorundam ac mi-
nime conferendorum ineptias corrumpit: uide enim Au-
gustini dicta, quā miserabiliter torqueat. Nam quum
illa manifesta sint, & in simplici, quem secum afferunt,
sensu capiantur, afferit inde fomitem erroris suppedita-
ri. Quid clarius poterat dici, quā quod ait: Corpus in
quo resurrexit, in uno loco oportet esse, ueritas autem
eius ubiq; diffusa est? At ille, quia sensui suo non respon-
debat hoc dictum, nec sufficiebat diuinitatem ubiq; esse,
sicut germanus intellectus exponi postulabat. Id quod in
epistola

IO ANN. OECOLAM. RESPONSIO.

epistola ad Dardanum, è qua exceptum, uidere licet, extenuat his uerbis, & ita exponit: Veritas eius, id est uerum eius corpus, in omni altario in quo celebratur. Pinitosus est, qui consulto exemplari non olfacit quid hic cõmenti. Similiter lapsus est in clarissimo alio dicto eiusdem dicentis: Ipsum quidem & non ipsum corpus quod uidebatur, manducatur: ipsum quidem inuisibiliter, & non ipsum uisibiliter. Quod exponit, inuisibiliter, id est sub forma panis. Verum Augustinus aliud uocat inuisibiliter manducare, nempe suauiter ac utiliter in memoria recondere, quod pro nobis caro Christi crucifixa sit & uulnerata. Eadem dexteritate Lombardus tractat Augustini dictum: Et si sit necesse uisibiliter celebrari, necesse tamen inuisibiliter intelligi. Porro Augustinus libro. 3. de Doctrina Christiana, satis indicat quomodo uisibilia Sacramenta & signa admoneant, ut per ea cognoscantur quæ significant: non quod res signis affixæ sint, alioqui grauiori seruitute premeremur, quàm uel Iudæi uel Gentiles. Mi Bilibalde, si non expendisti locum illum, uide eum diligenter. Facit etiam manifeste uim dicto Augustini in epistola ad Bonifacium, quam qui legunt, facile deprehendunt Corpus Christi uulgo accipi, pro Sacramento corporis, non inuisibile pro uisibili.

Quid igitur mirum, si illi subscribere nequeam?

Affert autem & ex Ambrosio & Prospero quædam, de quibus postea.

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
DE EXECATIONE SECVLORVM ET
multitudine errantium.

MO X Seculorum consensum suffragari ti-
bi gloriaris. Scio quod multis & carnalibus
omnibus tecū imponit nemesis quedam in-
dignabunda, quod tot millia hominum, tot
nationes, tot secula, tot sancti, tot docti errarint in re
Eucharistiae. Quibus principio non concedimus in hac
causa tot seculis fuisse adeò aberratū, ut dicitis, imò nec
posterioribus istis, quibus phiale iræ Dei super hypocri-
tas effusa, tam multas mentes caligo crassa perdidit. Ec-
clesia Christi qualis sit, non ignoras: non enim ab infu-
latis & ceremonias stupentibus, & ijs qui sibi aliquid es-
se uidentur in hoc seculo, censetur. Videtis. n. inquit Apo-
stolus, uocationem uestram, quod non multi sapientes
secundum carnem, non multi diuites, non multi claro ge-
nere nati, uerum quæ stulta erant, delegit Deus, ut pu-
defaceret sapientes. Non igitur à multitudine, neque ab
elementis huius mundi pendemus, neque temporis præ-
scriptione fidimus, sed ueritatē ab his, qui eam cognoue-
runt, tametsi pauci sint, discere cupimus. Notum est an-
tichristum in medio templi iam olim sedem collocasse.
Prædixit Paulus Ephesijs, mox post discessum suum in-
gressuros in eorum Ecclesiam lupos graues, gregi non
parcitueros, peruersaq; loquuturos, ut abducant post se
discipulos. Deslenit operarios prauos, canes, concisionē,
inimicos

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

inimicos crucis Christi, mancipia uentris, quorum finis
 perditio, quorum Deus ueter, & gloria in dedecore eo-
 rum. Prauidit & Petrus affuturos pseudodidascalos, se-
 ctas perniciosas inducentes, quorum exitia plerique se-
 quituri sint. Testatur & Ioannes suis etiam temporis
 bus fuisse antichristos multos. Et iterum sectas in utilita-
 tem & probationem electorum cessuras Paulus docet.
 Dominus uero Iesus agrum zizanijs superfeminaturum
 indicat inimicum hominem, & à pseudoprophetis, etis-
 am eos quibus coram loquebatur, cauere iubebat, &
 angustam in regnum caelorum uiam esse admonebat,
 propter ingredientium raritatem. A latere iusti, in-
 quit Psaltes, casura millia, & à dextris eius decem mil-
 lia. Quomodo igitur erit securum gloriari à temporis
 prescriptione, & in numero qui nobis ignotus est? Saep-
 e ab hominibus laudati, regno Dei minime sunt apti.
 Regnarunt apud homines doctores multi magna in glo-
 ria, qui planè apud Deum nulli erant. Si enim ante Chri-
 stum uenerunt, hoc est si spiritu Christi fuisse destituti, fa-
 res utique fuerunt, ac latrones. Contra saepe quos des-
 pexerunt homines, approbavit Deus. Solum putabat se
 prophetam Elias, & uiuebant septem millia quae non
 flexerant genua sua coram Bala. Porro quid si & mag-
 na pars uulgi errauit, ignorans quomodo panis sit cor-
 pus; num propterea illam damnabimus totà; Vinceretne
 diuinam misericordiã humanus error? Bene nouit Deus

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

quantum cuiq; luminis concrediderit. Utinam animad-
 uerterent superciliosi illi quomodo in ecclesia catholica
 ad sincerissimæ sapientiæ cognitionem pauci spirituales
 perueniunt, ut ex minima quidem parte, quia homines
 sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant: ceteram
 quippe turbam non intelligendi uiuacitas, sed credendi
 simplicitas tutissimam facit. Ita August. contra episto-
 lam fundamenti differit: Vides hic turbam cæcutire, ui-
 des & paucos ex spiritualibus sapientiæ cognitionem per-
 cipere: uides & illos paucos ad abstrusissimam sapien-
 tiam pertingere: Quid igitur si multi errent, & tecum
 pugnet? Quid autem si maior & sincerior pars tecum
 pugnet? Esto tibi subscribant schola, monasteria, & hy-
 pocritarum greges, quibus Deus efficaciam illusiõis im-
 misit, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui non
 crediderunt ueritati, sed approbauerunt iniusticiam.
 Nusquam enim minus dociles inuenies his quos dixi, &
 quos tibi maxime addictos in hac causa scio. Common-
 strauius autem non defuisse ex prioribus Ecclesiæ do-
 ctoribus, qui manifeste nobiscum faciunt. Fateris multis
 perspectas fuisse fraudes Rhomanas ac monasticas, qui
 tamen reclamare circa periculum uitæ nõ fuerunt ausi,
 & inde factum ut ueritas latuerit. At quanto uerius de
 errore circa Eucharistiam, qui basis est, ac fundamentum
 impietatis antichristianæ, dicere licet, paucis tantam
 fuisse libertatem, ut de eo mutirèt? In re Sacramentaria
 ueritatem

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

ueritatem indagare periculosissimum esse, etiam Decretorum papisticorum glossemata, ni fallor, perhibet. Monachorum episcopi & sacerdotes plerique catenus sue re amici & protectores, quatenus in suum commodum cedere uisum est: nonnunquam insignes illorum iniurias tarde ulti. Porro clam non est quare sacerdotes ita seuiant & seuiant, ne quis ueritatem de Eucharistia asseueret: quam illi tecum Heresim uocant, & tu eam à paucis citra paucum tempus coortam existimas. Quod si tam nouicius est error, quare Gregorius septimus, pro reuelatione & confirmatione uestrae opinionis, indixit ieiunium & preces publicas? O fidem insignem. Et auersatus est Deus illum cum ecclesia sua?

PROMISSIONEM CHRISTI PROPTER
nostram incredulitatem non irritari.

HIC NIHIL te uereri opus, ne Deus uestra cæcitate populum uniuersum percutat: ignosce quod cæcitatem dico, nam tuo uerbo utor, ne uerbi intereat ueritas, ac Christi pollicitatio dicentis: Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Quid enim, & quibus, illis uerbis promisit? nunquid omni multitudini in cathedra pestilentiae sedenti, uel sedentes audienti? nunquid impurae ecclesiae uel plane adulterae? nunquid concilij phariseorū, nihil aliud, quam ut gloriam propriam tue-

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

antur, quærentibus? Vobiscum inquit, discipulis meis, & uocem meam audientibus, præsentiam diuinitatis meæ promitto. Discipuli & nos simus, & omnia relinquentes, uere eum sequamur: & tunc negemus eum, si fraudabitur nos, ueracem. Audire meremur: Non noui uos, si adulterina fuerimus posteritas? Annon & Abrahamæ datæ sunt innumeræ promissiones? Excidit ne igitur ueritas Dei, si ij, qui harenæ maris & stellis cœli numero ac dignitate collati, ingemiscant apud Iesaiam, Nisi Dominus reliquisset nobis semen, facti essemus sicut Sodoma & Gomorrha? Elegit Dominus montem Zion in secunda. Excidisse arbitraris promissionem, quia Nabuzardan impius templum polluit, incendit, & solo æquauit? At uerax Deus, etiam dum non uidetur, ueracissimus est. Christus, licet minimum fidei charitatisq; super terram inueniat, non propterea promissionis suæ semel factæ pœnitentiam admittit. Vnde qui promissionem non assequuntur, quantocunque in numero sint, suis uitijs ascribant. Quod si adhuc tibi seculorum consensus arripidet, cogita quo pacto post certamen inter Petrum & Paulum de oneribus legis, Ecclesia, etiam ante Hieronymum & Augustinum, ceremoniarum mole fuerit onerata, & multa indigna tulerit, quæ interim pulchre increuerunt. Vide uerbo Dei quid ex humanis traditionibus adiectum sit, quid ex Platonis & Aristotelis farina Ecclesiasticorum Doctorum libris inspersum. Expende
quid

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

quid ambitio, quid Auaricia, quid metus crucis, quid uer-
ter docuerint, statuerint, defenderint. Reputa tecum
quomodo uerbum crucis uere uerbum crucis, ac cons-
temptibile: admirariq; desine, siquidem multitudini tuæ,
qua gloriaris, parum tribuamus. Neque hoc te lateat,
quod si per libertatem, qua nos freti, populo fideliter
ueritas illa proponeretur, numeroq; calculorum agen-
dum foret, conscientijs sese aperientibus, fore nos hac
quoque parte non postremos: sed non quærimus à mul-
titudinis iudicio sententiæ nostræ cōfirmationem, quam-
uis omnes recte sapere cupiamus. Esto autem totus mun-
dus κολοκώθους λαμῶν, ueritatis solem auersetur,
uidentibus tamen, & oculos sanos habentibus, ingrata
eius lux non erit. Itaque non est quod metuas promissio-
nem Christi euacuandam, uel totum mundum periclitat-
urum & excecandum. Quin & in alios, si pateris,
& securior uis fieri, timores tuos uanos esse deinceps
ostendam.

QVI NAM CONSCIENTIAS
onerent.

IMES AVTEM & conscientiarum
degrauationem, & populi seditionem ac
turbas, cœlestiumq; ac spiritalium omnium
cōculcationē ex hac opinione suboritur as.
At fide bonoq; sis animo, nam & has curas eximam. Et

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

primum ne metuas nostris ceremonijs conscientias pe-
 riclitari: Quia enim à peccatis, ab operibus legis, àq; tra-
 ditionibus libertatem Christus nobis sanguine suo pepe-
 rit: ij soli conscientias onerant, qui noua illa onera rur-
 sus imponunt, parteq; libertati præiudicant: Grauant,
 qui aduersus iusticiã fidei, ceremonias legis postliminio
 quodam reducunt: Grauant, qui novos articulos fidei con-
 dunt: Grauant, qui leges, quas charitas nõ dictat, statuunt.
 Hoc postremum Phariseis, traditionibus suis plebent
 onerantibus, Dominus obieciebat. Nouos fidei articulos,
 qui non ex scripturis manifeste docentur, condere an-
 tichristi fuerit, & anathemate dignum censetur ab Apo-
 stolo. Legis iugum nec patribus, ipso Petro teste, tole-
 rabile erat. Omnes autem hi meritum mortis Christi
 euacuant, quod nostræ libertatis præcium. At nostra Do-
 ctrina nihil horum molitur. Circa Eucharistiam suis re-
 scriptis multas leges inuexerunt Pontifices, magno ani-
 marum periculo. Quanto pauore laboratum est, si quid
 ceremoniarum omissum, si quid in confessione non dete-
 ctum, si que syllaba non fuisset expensus: tametsi interim
 ueræ religionis, per quam conscientiam fuisset refocilla-
 ta, cura nulla esset. In his non est quod obijciatis nobis,
 neque ego uobis obiecerim, libenter contentus sum sim-
 plicitate illa, qua Dominus cum discipulis usus est, sciens
 eam conscientijs neutiquam onerosam. Similiter nec ar-
 ticulos novos, à quibus infirma mens resilit, profero.

Augustinus

IOAN. OECOLAMP. RESPONSIO.

Augustinus ad Petrum diaconum satis indicauit, quæ hic ad credendum necessaria, ut securi inter catholicos haberi possimus. Hunc uero impanationis articulum ignorat, quum sit tantus, adq; credendum tam difficilis, ut quisquam alius. Vos autem, quia hac in causa uobis non subscribentes, Hæreticos appellare audetis: & alios uerborum nostrorum non capaces, & meticulosos, ad fingenda quæq; compellit: quæ moles ipso Caucaſo onerosior fuerit. Alioqui credere præsentiam corporis Christi in pane, mētes magis premit, quàm alleuiat: oderūt enim quantumuis piæ, legem certis scripturæ uerbis non confirmatam, nec utilitate quapiam reficiētem. Certæ enim sunt Deum, qui per prophetam dicit, Ego sum Deus, docens te utilia, nihil inutile instituisse. Porro in hunc diem usq; nulla utilitas ostensa est, si carnem in pane manducemus. Quid, quod uerba etiam scripturæ aliud uelint quàm proponitis; & in hūc sensum uestrum tracta, cum multis locis pugnant? Interim est ea infirmitas mentium, ut Christum in cælo & in pane simul querere non possit. Vbi nascitur suspicio, ibi fides periclitatur: ubi enim ambiguitas & suspicio, ibi & mentis angor atq; molestia, addo & tentatio Dei: quæ non uideo ut cum fide morari possint, quæ est elenchus rerum non apparentium. Nam quod in pane ipsam carnem Christi comedam, & quod panis substantialiter sit corpus Christi, dominus nec docuit, nec iussit. Et quia absq; uerbo Dei dicitur,

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIÁ
conscientiam supramodum onerat, áq; centesimo quoq;
se credere affirmanti, non uere creditur, imò uere à nullo
creditur: Fides enim non est deceptio. Apparebit igitur
ubi sit mentium uexatio? Nos autem in doctrina Eucha=
ristiæ nihil aliud tradimus, quàm quod accepimus. Vide
enim quid Dominus iusserit ac tradiderit: Nihil enim li=
cet uel addere uel diminuere. Panem ac uinum tradidit,
comedereq; iussit: tantorum symbolorum mysteria con=
gnosci uoluit: memoriam sui habere præcepit: Probare
nos ipsos per Apostolum admonuit. Hæc sunt placi=
ta Domini. Hanc doctrinam strenue docemus & urge=
mus, quæ spiritualem carnis Christi manducationem non
excludit. Tantum autem abest, ne illa conscientias onere=
ret, ut etiam ab omni exoneret sarcina. Addo, quod sicut
mentem non grauat, qui ab errore & idololatria reuo=
cat, ita nec nos, qui panem nihil ultra id quod Dominus il=
lum esse uoluit, tribuimus. Seduxerunt & aggrauarunt
conscientias, qui tanquam in opere quodam, remissio=
nem ibi constituerunt: quò factum, ut nunquam se satis
dignos credentes, eò quod opus suum uiderent minus ido=
neum, ut planè est abominabile. Vnde magna trepida=
tione, eaq; impia, per plerosq; dominica cæna celebrata
fuit. Cessat & hæc causa nobiscum. Fatentur opinionis
tuæ antesignani, quod se diu torserint, & multum hæc
questio ipsos exercuerit: ex quibus uerbis qualis eor=
um fides tum fuerit, colliquefcit: nunc dum spiritui ob=
stinatè

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

stinatè resistunt, putant sibi bene consultum. Augustinũ
 tibi iterum cito, ut sit inter nos iudex. Lib. 3. cap. 9. de
 Doctrina Christiana sic inquit: Vt literã sequi, & signa
 pro rebus accipere seruilis est infirmitatis, ita inutiliter
 signa interpretari, male uagantis erroris est. Qui autem
 non intelligit quid significet signum, & tamen signum
 esse intelligit, nec ipse premitur seruitute. Melius est
 autem premi incognitis, sed utilibus signis, quàm inuti-
 liter ea interpretando, à iugo seruitutis eductam cerui-
 cem, laqueis erroris inserere. Hæc Augustinus. Vides
 hic nos absolui, nam signa pro rebus non accipimus. Illi
 autẽ signa pro rebus accipiunt, qui res quæ signa sunt,
 substantialiter esse dicunt res quas signant, sicut uos fã-
 citis: quo modo igitur miserabilem animæ seruitutem nõ
 introducitis? Nõs quoque non uanam significationem af-
 ferimus, sed exhortamur magis ad fidem, quæ est in mor-
 tem Christi, quàm ad esum panis. Itaque potes in utran-
 que aurem dormire securus, non enim id periculi de nõ-
 bis suspicandum.

DOCTRINAM NOSTRAM DE

Eucharistia non esse seditiosam.

ST ET ALIA suspicio, ne dicam ca-
 lumnia purganda, dum post deploratam
 huius anni miserabilem tragediam infero,
 ac dicis: Quàm uereor, ne opinio hæc
 nouas suscitatura sit turbas: & dum populus Christi à

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA

» uisibilibus abstrahitur mysterijs, spiritalia etiam ac cœ-
 » lestia pœnitus exuat ac abijciat, & conculcet ita, ut mul-
 » tipliciter credendo, nihil tandem credere conuincatur.
 Hæc post digressionem, quæ parum ad rem attinent, &
 plus suspicionis quàm edificationis habent, subiecisti, fla-
 gellans uentres quosdam, & pacis publicæ uiolatores.
 Existimo tamen quod talibus flagellis, innocentibus excu-
 sandi se locum præcludere nolueris. Certus equidẽ sum,
 si uerus cœnæ usus seruatus fuisset, & Euangelium Chri-
 sti ne annuncietur, non prohibitum, multum sangui-
 nis nõ fuisse effusum. Certus sum, quod si ille, quem ego
 in mensa Dominica in ecclesia cui seruió, ritus seruetur,
 breui redituram pacem ac securitatem, & tranquillita-
 tem. Nam nos cum primis omnes seditiosos, magistrati-
 bus non obtemperantes, redditus & tributa negantes,
 pacisq; perturbatores autoritate uerbi à mensa Domi-
 nica arcemus. Es ist hic nit Schwirmer. Christus
 princeps pacis nos conciliat, propter quem pacifici esse
 cum omnibus mortalibus nobis studium est. Vnica enim
 lex est. Vel charitatem seruato uel abito. Et quom non
 sit aliud unionis symbolum sanctius, quo pax & chari-
 tas magis foueatur, unde prodit illa suspiciõ unde in-
 nis ille metus; quod ea doctrina, quæ charitatem, humi-
 litatem, ac patientiam docet, tanquam seditiosa infame-
 tur? Quàm miserabiles sumus ac miseri, ut Christiani le-
 gem ac Doctrinam Christi uel ignoranter cõtaminemus,
 uel

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

uel ignauiter nesciamus. Dicemus statim & sanguinariū
 Christum, qui iusserit pallium tollenti, & togam dari,
 charitatisq; ac patientiæ præcepta dederit. Neque ullus
 mortalium est, qui me unquam aliter docuisse probare
 poterit, quod ad morum innocētiam attinet, quàm quod
 Christus uerbo uitaq; prius ostenderit. Vetus autem hoc
 Satanae ingenium est, ut si quid per organa sua turbulen
 tiæ excitarit, innocētibus opprobrat. Ita male audiebant
 olim prophetae Elias & Hieremias, ita accusabantur &
 apostoli ac martyres, quorum pedes dirigebatur ad an
 nunciandum Euangelium pacis, ut conuertantur gladij
 in falces, & lanceæ in uomeres, uincanturq; patientiæ le
 nitate furoris malicia. Nouit enim Diabolus uersutissim
 us animos præsidum ac Principum, quàm teneri sint,
 & non alia causa magis exacerbabiles, quàm si seditio
 num suspiciones concipiant: eò quod magnam & ferè
 omnem felicitatem suam in potentatu, qui disturbijs po
 tissimum periclitatur, collocant. Et siquidem ita se res ha
 bet, ut illis narratur, iustas succensendi & animaduerten
 di in impios causas habent: recte agunt, fungantur mu
 nere suo, exerceant gladiū, siue quo reipublicæ pax mi
 nime subsisteret, iudicent uiduæ ac pupillo, liberent pau
 perem à potente. At qui gladium principi bustradidit,
 idem & recte iudicare iussit absque personarum respe
 ctu. Quod ideo dixerim, quia non raro hypocritæ, qui
 sanctissimi & magnæ grauitatis uiri cęsentur, accusant

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

& calumniantur innocentes, qui coram hoc seculo quis-
 dem peripsemata putantur, apud Deum uero maxime
 sunt existimationis, qui non derelinquet inultum uel us-
 nam sanguinis tam preciosi guttulam effundi. Vnde
 iudicibus perspicaciore oculo nusquam opus. In die iu-
 dicij satius illis foret se & suos omnes hic miserabiliter
 occubuisse, quam unum ex pusillis, quos mundus pers-
 sequitur, in gratiam hominum interemisse. Fieri pos-
 test, indociles, & zelo scientiam Dei non iungentes, cœ-
 lum terræ misceant, ut turbent omnia, calumnientur &
 persequantur pusillum gregem Christi, in cruce Domini
 gloriantem. Ita enim euenire solet, nam si Christum
 persequuti fuerunt, quid nobis expectandum? At non
 propterea plectere oportet insontes ueritatis Doctores,
 si delirent ac insaniant ueritatis osores. Verè seditiosi
 ac turbatores Israëlis sunt, qui nos in hac nostra causa
 tumultum meditari aiunt, eò quod iudicium animos in po-
 pulum innocentem exasperant. Porro, qui euentum
 causantur, ac perpetuum morem, euangelium non sine
 tumultu prædicari. Vnde sciunt, non multò maiores exo-
 rituras seditiones, si prohibeatur ueritatis annunciatio.
 Nihil enim ægrius fert hominis natura, quam ueritas
 tem à se ui recondi, sine qua nihil securum habet. Et
 Deus, qui ueritas est, ad hoc non conuiuebit, ut sic
 gloriæ suæ insidientur uiri impij. Cur non presentes
 facinorosos puniunt; quid respiciunt ad euentus, quos
 presenti

IO ANN. OECOLAMPA. RESPONSIO.

presenti iniusticia fouent. Cur non magis eos, qui com-
meruerunt, puniunt? Nunquid factorum ordinem im-
pedient? Si consilium Dei est, quod planè stabit, quid
frustra insaniunt? Si timent iram Dei, quare se armant
contra Deum, & cum calumniatoribus ueritatem per-
sequuntur. Caterum utcunque res habet, non patroci-
nor causæ nostræ, si quid fuci uel impij in se gerit. Vtinã
iudices primum ueritatem cognoscant, ut recte dijudi-
care queant, quinam publicam tranquillitatem intertur-
bent. Hic sanè periculi nihil est, & si quid erroris admit-
teretur, minime tamen incommodaret, imò summa ad
charitatem exhortatione liberaliter compensaretur.

VERVM VT de terrenæ reipublicæ incommo-
do frustrametuis, ita & cœlestium bonorum iacturam
sine causa nobis innocentibus obijcis, quasi populum à
spiritualibus abducamus, & à uisibilibus abstrahamus
mysterijs, tandem fidem ipsam totam eliminaturi. Dic
Rhetor eximie, qui sunt illi? & cõvince nos illos esse:
quare nudas pessimorum criminũ calumnias affers? Dic,
quis Sacramenta iubet aboleri, & uisibilia mysteria ne-
gligi? nullos ex nostris indicare poteris: cupimus enim
ea pristinae dignitati restitui, nisi fortasse tu tantum tri-
bus ceremonijs, quas apostolorum tẽpora ignorarũt, &
Episcopi miris augmentis temporũ successu multiplicas-
runt, ut mysterijs uideantur derogasse, qui illis deroget.
Verum earum natura est, ut si multiplicentur, spiritualia

AD BILLIB. PYR. DE EVCHARISTIA.
non tam reuelent, quàm sua nimietate (maxime his, qui
rationem earum ignorant) occultent. Vnde Christianis
paucissimæ sufficiunt, & solæ istæ, quas apostoli post
Christum agnouerunt, & acceptas à Christo tradiderunt.
Iam in cæna, qua Christus recumbebat, quid uidebatur
præter panem & uinum; & quis illa tollit? quis etiam
tollit alia, quæ in cæna fuere nobis commendata? Nam si
persificio tua nihil ad cænam, ut credas panem substantia
liter corpus Christi: aut si ad cænam pertinet, uter ma-
gis ad spiritualia inducit; num is, qui memoriam mortis
Christi, sicut Christus præcepit, inculcat; uel qui præsen-
tiam carnis in pane absque causa docet? Satis ducit nos
ad patrem caro Christi, si mortua esse pro nobis, resur-
rexisset & ascendisset credatur & annuncietur. Hæc est
illa simplex fides, quam qui non habet, non intelligit, &
extra uiam graditur, nec ueritatē inuenit. In his operibus
potissimum nobis caro Christi seruiit, per quæ ad cogno-
scendam ineffabilem diuinæ misericordiæ abyssum, abun-
de instruemur. Contra, si carnem in pane queramus,
est quod misere humiliet mentes beneficiorum memoria
in sublime euectas. Carne Christi frui nobis non licet, non
ideo uerbum caro factum est, sed ut ad patrem nos duce-
ret: quo ministerio ubi functa fuerit, nihil à nobis præter
gratiarū actionem requiritur. Neq; ipse Dominus (ut ar-
Augustini uerbis) inquatum uia nostra esse dignatus est,
tenere nos uoluit, sed transire, ne rebus temporalibus,
quamuis

IOANN. OECOLAM. RESPONSIO.

quamuis ab illo pro salute nostra susceptis & gestis, hæreamus infirmè, sed per eas potius curramus alacriter, ut ad eum ipsum, qui nostram naturam à temporalibus liberauit, & collocauit ad dexteram patris, prouehi atque peruenire mereamur. At nos, dum talia docemus, pertectamur ne, ne omnis intercitat religio, & desinat esse fides, quum solus ille cultus Deo placeat, si in spiritu ac ueritate adoretur? Poteras igitur curas istas superfluas seponere, & suspicionibus atq; calumnijs aditum præcludere. Neq; enim cōscientias degrauiamus, neq; turbas ciemus, neq; contemptis mysterijs à cœlestibus animas abstrahimus. Tu quoq; cum tuis uide, ut innoxij sitis, ego nunc ad alia pergo diluenda.

DE SACRAMENTORVM ET
signorum distinctione.

ON oportebat uellicare Sacramentorum & signorum distinctionem: Nam quum Doctorum de Eucharistia sentētias, que tum occurrebant, pro mea tenuitate suscepissem explicandas, ueteriq; prouerbio, sermone utendum sit ut nūmo, frustra nauissem operā, si reticuissem uim uerborum, quibus patres usi. Vbi enim uerba discrepare uidentur, nisi quomodo uarie accipiantur, edocueris, non uideo quid frugis assequaris explanādo. Itaq; si roganti quomodo panis sit corpus, respondero quod sit Sacramē

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA

tum corporis, nō extra oleas curram: quid sibi sermo ille uelit, annotans, maxime quū nō nihil erroris hinc emergi queat, id quod uel ex refragatiōe tua colliquefcit. Est aut
 Sacramen distinctio illa: Sacramentum nonnunquam omnis recon-
 tum. ditior doctrina, atque omne arcanum dicitur, etiam si
 defit aliquod symbolum quod illius admoneat. Dicitur
 autem & sacrum symbolum arcane rei, quod distinctio-
 nis gratia nunc symbolicum uel ecclesiasticum appelle-
 mus. Age nunc si hic distinguendo tantum piaculum ad-
 mitto, detur definitio cōueniens symbolico Sacramento,
 & apta illam, si potes, prædeterminationi, que & ipsa Sa-
 cramentū dicitur, & uidebis quod nō cōgruat, prædesti-
 nationem esse sacre rei signū. Quid igitur Sacramento-
 rum distinctio tanta supercilij seueritate obijcitur? Aut,
 si tu tam felix es Mineruæ, neque distinctionibus eges,
 quid crassioribus, quibus liber scriptus, tua præiudicas
 acrimonia? Conducebat etiam minus exercitato lectori,
 aliam signorum sectionem scire, ut nostra ab alijs dis-
 criminaret dexterius: quam si & tu non respuiffes, ali-
 cubi minus impegiffes. Sunt autem signa fidelium, qui-
 bus fidem suam testantur: ea symbola interim uocamus,
 uel tessaras: sunt & infidelium signa, que prodigia di-
 cimus. In illis nulla fit materie mutatio, neque nouitas
 datur miraculorum, neq; captus intelligentiæ superatur:
 In his uero inuestigandis, mens humana succumbit: &
 qui ea requirunt, fidei suæ uel inopiam uel paruitatem
 requirunt

IO ANN. OECOLAMPA. RESPONSIO.

requirunt. Iterum opinor, quum hæc patrum sententijs, nihil impediens scripturis, confirmem, mitiorem me reor censoris austeritatem: sed tu adeo indulges cōtentio ni, ut etiam dubites, num Baptismum & Eucharistiam signa liceat appellare, quod nemo unquam uel subdubitaui. Num & de Circumcisione ac Pascha controuertis an signa fuerint, quæ tamen nostris respondent? Quare adhibuit Dominus panem ac uinum & aquam, si noluit esse symbola? Iam non uideo quo pacto firmes nouam illam inter Ecclesiastica & prodigiosa signa differentiam, quod ab illis abstinere nephas, hæc uero respue re phas esse censes. Nullum equidem sanctorum legi, qui signum offerente Domino respuerit. Nō respuit Mose, nō Ezechias, non ipsa uirgo Maria, non ullus sanctorum: sed impius Ahaz obloquitur, & dicit: Non tentabo Dominū. In ecclesiasticis, præsertim in Eucharistia plus libertatis est: nā nisi charitas in proximū urgeat, non est quod cogat. Ad instituendum igitur lectorem, ne indocile facerem, Sacramentū nostrum asserui nō esse ultra humani ingenij uires, neque aliquid hic miraculi: tu utrunque negas, Augustinus mecum utrunque asserit, utut sudes, & ab illo eripere te nitaris.

GAVDEO aut, quod diuum Augustinū magnificas, qui semper maximi nominis fuit: & dignus est qui ob ingenij excellētiam magnus habeatur. Huic ego in hac causa, tanquam Ecclesiastico Doctore, certissima docenti,

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
libens subscripsi: tu uero cauesis, ne si tuæ sententiæ pa-
rum fauentem agnoueris, eum refutans, magnam uerita-
tis iacturam patiare: non quod auctoritatem eius cano-
nicæ scripturæ conferam, sed quod putem graui pericu-
lo carere, illum fidei charitatisq; seruantissimum patrem
sequi: nam quisquis talibus uirtutibus instructus est, nimi-
rũ tutus in scripturis ambulabit, etiã si parũ argutus &
dexter alicubi inueniatur. Sanè si tantum erat illud dog-
ma, haud suspicor illũ nõ intellexisse uerba Christi, & ei
ab Ambrosio tãtum mysterium non reuelatũ. Quod aut̃
tu in lectione sententiarum illius offenderis, in causa est,
quod adulterina quædam & decurtata pro germanis &
integris profers: id qui cognoscunt, non mouentur mul-
tum dictis tuis, imò in sententia sua confirmantur, ani-
maduertetes quantum adhuc tibi desit ad Doctorum, ne-
dum ad uerbi Dei mentem referandum.

PRAETEXTV FIDEI NON QVAM-
uis opinionem confirmari.

» NIL confirmat tuam opinionem fidei i-
» stantia, quæ si aliquid ad vincendos aduer-
» sarios faceret, facile absque conflictu, quor-
» ties uelles, triumphares. Fide, inquis, mys-
» terium illud potius, quàm ullis mentis nostræ perscruta-
» tionibus complectamur, quum sciamus mentem nostram
» tanti secreti incapacem. Hæc tu dicis. At dum sic argu-
» mentaris,

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

mentaris, uel dogma facis, quis petit principium? quis
 controuersa pro confessis adducit; id quod mihi obijcis?
 Nonne & hæc probanda erant? Equidem scio fidem,
 intelligere aliquid cupientibus necessariam. Vere enim
 dictum est per Prophetam *ἐὰν μὴ πισεύσητε, οὐδὲ*
μὴ σωθήτε. Et in scholis tritissimum est, Oportet disci-
 pulum credere. Frustra Prophetæ præmonent, frustra
 Doctores erudiunt, frustra libri leguntur, nisi fidē apud
 auditores inueniant: frustra Deus ipse loquitur, nisi illi
 ut ueracissimo magistro nos committamus. Porro, sicut
 necessarium est credere, ita circūspectione opus, ne cuius
 uis credas, & ne pseudopropheta pro propheta, ne Sa-
 tanas pro angelo lucis, ne lupus pro pastore fidem tuam
 sibi uindicet. Sapienter & ille loquutus est: Qui cito cre-
 dit, leuis est corde. Noli me tam deploratum existimare,
 qui primariē ueritati gloriam dare nolim, qui uerbo pa-
 tris non cedam, qui ministros illius asperner: Omnia illa
 suum apud me locum habent. Cæterum quoniam salutis
 meæ causa agitur, prospicientia mihi opus fuerit. Hactē-
 nus mihi non parum obsuit temeraria credulitas, cauē-
 dum, ne nunc magis obsit. Ita credendum & docendum,
 ut & fidei rationem dare possim: non quod de omnibus,
 quæ à quopiam quæri possent, tale quiddam gloriose pol-
 licear, sed hoc loco, inquam, memorē me esse decet, ne
 ingratus sim Deo meo, cuius aliquātam cognitionē, tam-
 etsi postremus omnium, acceperim. Non ignoras me cons-
 sentire

id est, si nō
 credideri-
 tis, neq; in-
 ini. ligetis

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

sentire in omnibus, quæ uel per prophetas, uel per Apostolos credenda suscepimus: sed cuiusuis, uel etiam iustæ partis eorum, qui Christi nomine censentur, interpretationi addictus non sum. Certum est in Ecclesia, quæ à Christo non relinquitur, uerum sapientiæ thesaurum reside-
re: sed illa sincera à paucis quibusdam spiritualibus possidetur, quos non raro mundus persequitur maxime. Equidem sæpe in frequenti piorum, & pro spiritualibus habitorum multitudine circumspexi, uixq; unus & alter occurrit, qui iuxta uerbum domini responderet. Mire dispensat Deus dona sua, uni plus, alteri minus concedens. Imprudenter igitur agit, qui iuxta uulgi arbitrium credit, & non ut ij, qui à Domino edocti. Quod si omnibus, qui dicunt, Credite nobis, etiamsi animam suam temerario iuramento fideiubentes impignerent (ut est inuenire quosdam tam crassos impostores.) nos crederemus, quis tam prodigiosus error cogitari posset, qui non recipiendus foret? Facile est locum unum & alterum ex scripturis proferre, at non omnium est fidelis interpretatio, nec spiritus literis sacris dignus, sicut nec omnium est fides. Omnes Christi ut non omnes, ita nec omnia audiunt, sed solam pastoris uocem: præter quam quicquid allatum fuerit, etiam ab angelis anathema est: recipiunt uero ea, quæ gloriæ Dei maxime consentanea, & ex sacris literis allata, fidem charitatemq; nobis commendent. Sanè simplex fidei nomen, ouillum est tegmen,
sub

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

sub quo lupus se occultare potest, dum pro fide se uendit opinio, ex humanis commentis conflata. Fides, iuxta Apostolum, argumentum est eorum quæ non uidentur. Quibus uerbis non dicit recipienda ea, quæ non uerisimilia, & omnibus modis pugnare uidentur, sed quæ quodam modo, quum procul absint, tanquam astant, ob analogiam quandam colligantur, suauiterq; gustentur. In Eucharistia autem uestra, postquam didicimus ex ore Christi, carnem eius ad corporalem esum inutilem, id argumenti uel substantiæ non compareret, quo pacto igitur fide gloriamini? Video quod indigno uerborum Domini intellectu periclitaris: neque enim uerba hæc, Hoc est corpus meum, uel me impugnant, uel te deffendunt, ut credendum sit panem esse reale corpus. Porro, dum dicis esse miraculum, omnem sensum & naturæ ordinem exuperans, alijs & pluribus uerbis ut probes, tibi opus fuerit, sic nobis non satisfacies. Similiter non tam leuiter recipimus tantam in his mysterijs esse arcanorum profunditatem, quantam est in prædestinatione, scripturis hoc probandum erit. Videbimus autem paulopost, quomodo miraculum adesse colligas. Nunc ignorare te nolim quod mentem tuam in hac opinione satis capiam, & frustra præmoneas, à magno timore liberaturus me, solita grauitate dicens: Confide uir bone, aut si malus, optime: nõ enim timendum tibi erit, ne quis Christo sub forma panis auriculam demordeat, aut aliam quandam

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

» partem corporis dentibus detruncet, tametsi sub illa uer-
 » ra caro & sanguis Christi contineatur. Nunquam hoc
 metuerim, Bilibalde, Christo meo in caelis regnanti: uti
 nam illum incredulitate, superstitione, & blasphemijs
 non impugnaremus, satis à dentibus nostris caro eius tu-
 ta erit. Non suspicor tam crassam membrorum eius dila-
 cerationem, scio quid sentias, nam plus satis diu & ego
 hoc in errore uersatus sum. Nihilominus crudele mihi ui-
 detur, & Thiaſteo prandio aſimile, quicquid de tā glo-
 riosi corporis esu præter dignitatem asseritur. Non te
 honestat qualecunque hoc glossema, cuius fūco causam
 iustificare studes. Etenim si in pane caro est, ut asseritis,
 panisq; substantialiter ac realiter est corpus, licet inui-
 sibiliter, quod nunquam probari poterit, consecraneum
 quod esu panis Christum in nos traiciamus: saluumq;
 ac integrum in nobis maneat corpus Christi, sicut Ionas
 in uentre Ceti (ignosce crassa crassius scribēti) intactus
 fuit. Vtique & illa tubercinatio dignissimæ humanitati
 Christi partū honorifica fuerit. Posset contentiosus alius
 simili ratione contendere manducandam carnem, denti-
 busq; frangendam & attritandam, sensus tamen deci-
 pi docere, ac subdere cauillum: Frangitur quidem cor-
 pus, dentibus & manducatur, sed inuisibiliter: atq; hoc ca-
 uillo tueri liceret quicquid uspiam fingeretur, cōstaretq;
 belle absurditas, quam Berēgariū Nicolaus iurare cōē-
 git, Honestius forte fuerit aliud glossema: Panem quidem
 manducari

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

manducari dentibus, corpus autem Christi spiritualiter
 edi. Quod si uerum est, quid nobis illo in pane opus est
 corpore? quod in pane datum, non manducamus ea man-
 ducatione, qua panis editur, sed qua citra panem edi po-
 test. Et panis materia, propter nobilissimam carnē Chri-
 sti sibi unitam substantialiter, nobilior erit manducantis
 carne, addo etiam Diuæ uirginis utero: Nam panis sub-
 stantiue secundum uos caro est, carnem autem Christi
 caro nostra nō attingit, utpote insensibiliter præsentem:
 sed panem sumit caro, & animus spiritualiter reficitur.
 Item quando caro Christi in utero Mariæ concepta, non
 erat ultra substantialiter caro Mariæ, sed iuxta uos. Pa-
 nis substantiue est corpus Christi. Si Christus in pane est,
 quocunq; locatur ac fertur panis, eò simul & corpus fer-
 ri necessarium erit, est enim panis: ludereq; licebit cum
 illo, ut sursum ac deorsum, ante & retro in pane trans-
 feratur ad omne ministrantis arbitrium. O exinanitanti-
 regis regum maiestatem, ô neglectam crucifixi gloriam.
 Perde me ihesu Christe subitanea morte, si hæc in tui no-
 minis ignominiam dolose corde loquor. Tu nosti arca-
 na cordium, & quid hæc uerba exprimat. Non enim ui-
 deo, quo pacto id tibi gloriosum, uel quid inde utilitatis
 ad nos redeat. Quid enim faciet in pane utiliter caro?
 quum sensibilibus caro faciat, si quid utiliter. Hic autem
 inuisibilis, modisq; omnibus insensibilis adesse dicitur.
 Quid igitur de euasunculis illis aliud sentiendum, quam
 & fuci sunt & præstigiæ?

AD BILLIBALD. DE EVCHARITSIA

Pergam autem nunc ad argumenta, quibus tu miraculum illud maximum astruere conaris: quæ ubi uana esse cõuicero, fidelius ostendã quomodo tu frustra sudaris in diruendis his quæ per me allata sunt. Affers aut̃ & Doctorũ sentẽcias, & Christi uerba, utraq; minus feliciter. NIHIL CONTRA ME FACERE, QVAE ex probatis citantur authoribus.

ON SVNT paris authoritatis patres, quorum cõtra me adducis testimonia. Alios enim, quatenus cũ uerbo Dei non pugnant, libenter recipio, nempe ueteres illos, Augustinum, Origenem, Chrysostomum, & similes. Alios uero recentiores, qui absq; iudicio, & ruditer scripturam trãtant, ualere sino: è quibus in hoc argumento est Theophilactus, qui et tuus Anathasius est. Alios deniq; obscuros & incertos planè non agnosco, quandoquidẽ temere quæ ignorabant affirmãt. Tu uero ut iustã exercitus speciem educeres, robustos ac imbelles subsidiarios armas.

PRINCIPIO Augustinum libenter sequor, cuius tu librũ citas, quem nõquam ipse agnouit. Profer tu librũ sentẽtiarum prosperi, qui est Augustini, ut ex his quæ præcedunt ac sequuntur, mentem beati patris cognoscere liceat. Minime enim tutũ fuerit ex consarcinatoribus illis multa cõfufe, perperãq; ac falsis titulis confundentibus depromere. Assignare oportebat ubinã talia diceret Augustinus, id quod ego feci, ne quis aliquid fidei in me deraret.

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO;

deraret. Ecce in primo tuo dicto, profers: ipsum quidem,
 & nō ipsum corpus qd' uidebatur, māducabatur: ipsum
 inuisibiliter, & nō ipsum uisibiliter. Et addis: Item & si
 necesse sit illud uisibiliter celebrari, necesse tamen est in-
 uisibiliter intelligi. Quibus dictis respōsum est. Sunt autē
 decerpta ex Commentarijs Psal. 98. In Decretis fallit titu-
 lus, allegans epistolā ad Irenaeū, neq; fideliter citata sunt.
 Qui uolet, consulat authorem, & inueniet in eo loco de
 ceremoniali isto Sacramēto nihil agi: sicut interpretatus
 sum in libro de uerbis cænæ. Quod licet dissimules, non
 deerunt tamen, qui expendent qua fide mecum egeris.
 Enarraui autē locum istum, antequam proferrem testimo-
 nium illud, Caro nō prodest quicquam. Nihil præterea
 lego, quod ex Augustino afferas & afferre possis: quam-
 uis glories omnes libros eius hac opinione refertos, &
 uera caro Christi in altaris Sacramento contineatur. Nā
 quod adducis ex libro sententiarum Prosperi, non solum
 Augustino Prosperoq; sed & Sorbonicorū minimo in-
 dignum, & tu interim eo studes uictoriā reportare: sed
 falleris, nosco. n. Augustinum, & fucatum illum nō curo.
 Gratia Deo, q; manifestantur opera tenebrarū. Neq; tam
 contrarius sibi est August. nec tā hebes, nec reuocauit ea
 que de Doctr. Christiana scripsit, quem librū nimirū ha-
 beri cōmendatū uoluit. Miror te tātum uirū tam sordida
 cōuerrere testimoniorū rudera. Dicit ille personatus in-
 ter cætera: Oibus modis cōtēdimus (uide humilitatē uiri)

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA
sacrificium duobus modis confici, duobus & constare (ô
argutias) nempe uisibili elementorum specie, & inuisi-
bili Domini nostri Ihesu Christi carne & sanguine, Sa-
cramento & re Sacramenti (nôme omnia dilucide?)
sicut Christi persona constat, & cōficitur ex Deo & ho-
mine, quū Christus sit uerus Deus & homo: quia omnis
res illarum rerum naturam & ueritatem in se continet,
ex quibus conficitur. Bellum Pigmentarium tanta nobis
Sacramenta conficiens, ut nouam suppositionem ma-
xime admirabilem & scripturis ignotam habeamus.
Me certe puduit superiore anno tantas nugas lectori dis-
luere, quas tu nūc Augustini nomine honestas. Eiusdem
farinæ sunt, quæ ex eodem libro postea citata. Verisimi-
le est, quod illum nobis Rhoma parturierit, quando mira-
culis non edocebatur in Eucharistia esse carnem, & no-
uis indigebat artibus: quod tamen nō asseuerarim, licet
lōge alia ad monarchiæ suæ principatum seruandum su-
xisse dicatur. Phrasis nonnihil docuit dijudicare. Proin-
de quid uel Vercellis, uel Turoni, uel Guarmacie absq;
uerbo Dei Episcoporum simplicitas, ne dicam rusticitas
decreuerit, me non moratur. Satis multa declarant quo-
nam spiritu illi præditi fuerint. Et dignus erat Nicolaus
ille, qui Berengarium ad impietatem credendam adige-
ret: cuius crassissimam hæresin neque Theologi, neque
Decretistæ satis excusare poterint. Quantum mihi ius
Canonicum cognitum, nescio alium Pōtificem, qui ma-
ioris

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

ioris blasphemie, tyrannidisq; literas rescripserit.

IUVENCVS uero Hispanus, quia carmine hystoriam Euangelicam comprehendit, & uerbum ferme uerbo reddidit, prout metri ratio patiebatur, de mysterijs loquutus est, quemadmodum Euangelista: unde & eandem, quam illi, recipit expositionem. Neque enim paraphrasin scribit, nec quod tu probare uis, miraculum esse testatur. Porro si urges uersum illum:

Edocuitq; suum se diuississe cruorem,

quasi in poculo fuerit cruor, nihil tale apud Euangelistas comperies. Vnde in mysterio dicta esse perspicuum, & in eo quo apud Euangelistas sensu, de quo dicitur suo loco.

AMBROSII librum de sacramentis ne teruncium quidem ualere autumant: imò liber ille qui circumfertur, Ambrosij non est, sed cognati eius, qui sententias Prosperij nomine Augustini Rhomanis Pontificibus uenditauit. Scripsit quidem Ambrosius librum de Sacramentis, qui utinam extaret: nam illius & Augustinus meminit cap. 4. libri Retractionum, cuius initium, Sunt præcepta quædam, quem Augustinus in libris de Doctrina Christiana, in plerisque immitatus est, opinor. Utinam pro suppositiis illis extaret, sed exercitatos oculos mentis habentibus, non officiant adulterina. Itaque ab Ambrosio nobis nihil periculi. Abudæ ex alijs eius Commentarijs colliquescit ipsum nõ tam abiectæ fuisse sortis, qui in re tanta ita desiperet.

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

CYPRIANVS uenerabilis ac sanctus martyr,
 non inhoneste à me citatus est, cuius quum obscuriorem
 locum à parte nostra stare ostenderim, quid opus erat
 alia minutiora transcribere? Neque enim gaudeo tam
 prolixis libris. Et quis oro negat Christum uocasse panem
 corpus suum? Nulla super hac re lis est, sed in quem sen-
 sum dixerit panem corpus & uinum sanguinem expli-
 care oportebat. Quid autem opus illa geminata exclama-
 tione, quasi coram surdo, Audi audi? quum nemo eat in-
 facias Christum uocasse panem corpus, & uinum san-
 guinem. Iam in Epistola ad Billicanum, & libro primo
 testatus sum Tractatum de cæna Domini tam non esse Cy-
 priani, quam non est meus, proinde anonymo libro non
 responderim. Tu uide quibus auxilijs fretus sis, & quas
 gratias his, qui tam insignes locos commonstrarunt, de-
 beas, ne ingratus fies.

ORIGENEM quur tu citas, quum totus nobis sus-
 fragetur? quur non respondisti ad ea quæ ille pro no-
 bis tradit? quur non subdis quæ ille adijcit? Ego si non
 nunquam breuior, idque citra sententiæ periculum, de-
 prauator, dolosus, prestigiator, ac impostor uobis sum,
 quam igitur tua abbreviatione gloriam tu mereris? Ori-
 genis uerba, quæ tu affers, hæc sunt: Bibite, quia hic
 est sanguis meus noui testamēti, qui & bibitur & effun-
 ditur: bibitur quidem à discipulis, effunditur autem in
 remissionem peccatorum commissorum ab eis, à quibus

IOANN. OECOLAMPA. RESPONSIO.

bus bibitur & effunditur. Hæc sola dicis, cætera quæ ad rem attinent, ommittis. Supra enim dixerat quomodo sanguis biberetur, dicens: Potus est uerbum agnitiouis Christi, secundum mysterium eius natiuitatis ac passionis. Subdit item uerbis per te propositis. Si autem queris quomodo effunditur, discute cum hoc etiã quod scriptum est: Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Si autem sanguis testamenti infusus est in corda nostra in remissionem peccatorum nostrorum, effuso eo potabili sanguine in corda nostra, remittuntur & delentur omnia quæ antea gessimus peccata. Hæc si annotasses Bilibalde, sincerius egisses utique. Vult enim, si ita agnoscamus beneficiũ passionis, ut dulcedine amoris irrigentur & inebrientur corda nostra, tunc effundi sanguinem, non si uinum substantialiter sanguis sit, sed si charitatis seruator in nobis inascatur. Vestra somnia non somniat.

NEQVE ATHANASIVS sententiæ tuæ calculum addit: nomen enim illius affers, sententiam non affers. Nam quæ à te dicuntur, Theophylacti sunt, quem tibi libenter relinquo, ut papisticum, & Bandino tuo nõ multo superiorem. Equidem quamuis illum ad amicorum preces latinum fecerim, fideliter uertendum putas ui, animaduertens nonnulla in eo desiderari, quæ lector sua lectione dijudicaturus esset.

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

QVID autem Cyrillum accersis, qui Eucharistia, in sententia quam profers, non meminuit? Proinde quare illi responderem?

SIMILITER Chrysostomus tam fideliter usui tuo seruiet, quam bene de illo mereris, patronum erroris uestri faciens. Neque operæ precium fuerit denuo refellere ea, quæ ex illo præter mentem authoris à te cõgesta sunt, non sunt enim contra me, ut olim monstraui. Enarrationes meas quare omisisti, uir candide; imò quare non subuertisti, uir strenue? neque enim per transcursum legiste te libellum meum ostendis. Ille de manducatione carnis loquitur, quam & uos solam spiritualem esse testamini. Nec dicit Chrysostomus, quod Christus comederit carnem suam, uel biberit sanguinem suum, sicut tu tradis, sed bibit ex eo poculo scilicet. Porro in Homilia 20. quum sanguinem Christi potum, serpentes & uermes excidio tradere dicit, num de mystico usu loquitur, uel de pia mortis meditatione? Si de ritu mentionem fecisset, adiunxisset & carnis manducationem. Vnde posterius uerisimile.

THEOPHYLACTVM, si uis esse tuum, potes & omnes papistas tibi adiungere. Etenim in hac re illis subscribit, & tantum non transsubstantiationem ponit, caputq; Ioan. 6. sicut illi interpretantur. Vides nunc quem exercitum in me armaueris, quam imbellis sit, quam lente me impugnet, quam parum te protegat? Et interim gloriaris multas alias priscorum authoritates te recensere potuisse

IOANN. OECOLAM. RESPONSIO.

re potuisse. Nō ignoro autem quales sint: illis enim res
 censitis, non multò sunt solidiores. Ceterum ut ego pa-
 trum dictis non sum confisus, sed uerbo Dei addictus,
 ita & te audiam libentius de uerbis Christi differetem:
 sed in his multò frigidissimus es, nullaq; ex parte obes.

NEQ; VE CHRISTI VERBIS ADVER-
 sarij sententiam suam stabilire possunt.

RAESTOLABAR aliquid solidius te
 circa uerba Domini dicturum, sed his solis
 contentus es, quibus & papistæ sacrarum li-
 terarum imperiti ludunt. Dicis enim Chri-
 stum promisisse in sexto capite Ioannis: Nisi manduca-
 ueritis carnem filij hominis, &c. Et panis quem ego da-
 bo, caro mea est. Hæc est munitio tua, hæc est fortitudo.
 Verum nisi aliter munitus fueris, actum est tecum. Aliud
 enim ibi promittit & petit à nobis, quàm sacramentarij
 um ritum. Remitto te hic ad Lutherum, cuius libros de
 Eucharistia toties mihi commendas, quasi ego tanti inge-
 nij facturas despiciam. Ecce ille tuus tuum presidium po-
 tenter impugnat. Dicit enim in lib. de capt. Babylonica:
 Principio caput Ioannis sextum in totum esse seponen-
 dum, cò quod ne syllaba quidem de Sacramento loqua-
 tur: non modo quod Sacramentum nondum esset institu-
 tum, sed multò magis quod ipsa sermonis & sententias
 rum cõsequentia de fide incarnati uerbi Christum loqui

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
clare ostendunt. Dicit enim Verba mea spiritus sunt,
ostendens se de manducatione spirituali loqui, qua qui
comedit, uiuit: quum Iudei de carnali eum intelligerēt,
ide oq; litigarent. At nulla manducatio uiuificat, nisi fi-
dei. Sicut & Augustinus dicit: Ut quid paras uentrem ac-
dentes? Crede & manducasti. Sacramentalis enim non
uiuificat, cum multi manducent indigne, ut non possit de
Sacramento hoc loco loquutus esse. Sunt sanè quidam
his uerbis ad Sacramentum docendum, abusi, ut & De-
cretalis, Dudum: & multi alij. Sed aliud est abusiue scri-
pturas, aliud legitime intelligere, alioquin, quum di-
cit: Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis
sanguinem meum, non habebitis uitam in uobis, omnes
infantes, omnes infirmos, omnes absentes, aut quo-
quo modo impeditos, à Sacramenti manducatione dam-
naret, quacunque fide prestarent, si sacramentalem ibi
manducationem præcepisset. Sic Augustinus libro secun-
do contra Iulianum, ex Innocentio probat etiam infans
tes citra Sacramentum manducare carnem, & bibere
sanguinem Christi: id est, eadem fide Ecclesie commu-
nicare. Sit ergo rata hæc sententia, Caput .6. Ioannis ni-
hil ad rem facere. Nonne Lutherus omnia tela tua retu-
dit? Igitur intentio tua (uerbo tuo utar) neque Christi,
neque Doctorum testimonijs firma est: & affirmatiua
tuam nondum probasti, ut gloriaris, quare frustra instas:
probem negatiuam meam per se probatam, nisi affirma-
tiua

IOAN. OECOLAMP. RESPONSIO.

tiam tuam communias: & nondum ceciderunt ea quæ protuli, quantumuis me contempnas, laceres, facereq; studeas ridiculum & abominabilem, tanquam mendacem ac hypocritam, hæreticissimumq; blasphemum.

NODVM AVGVSTINI IN PSAL.

33. à me recte explicatum.

RANSEO nunc ad uindicandam armaturam meam adhuc saluam, sed ne sermo fiat obscurior, hanc posthac in respondendo seriem seruabo. Primum declarabo authoritates patrum bona fide per me adductas: deinde, coniecturas meas, quod nullum nouum miraculum in materia panis, & Ecclesiasticis ceremonijs contingat, docebo non esse euandas. Præ cæteris, testimoniū Augustini in Psalm. 33. absque dolo propositum ostendam. Dicit enim: Ferebatur Christus in manibus suis, quando ipsum corpus suum cõmendans, dixit: Hoc est corpus meum. Pari diligentia ac fide obseruatum est, quod dicit: Norunt fideles & uerbum. Quodãmodo & uerbum cõmendauit. Nõ opus est hic, ut maledicentiã tuam retaliem, qui authores penitius excutient, uidebunt clare, in utro desyderetur aut fides aut diligentia, uter'ue immodico deffendendi erroris affectu ducatur. Quare in citandis illis Augustini uerbis non affers simul ea quæ ad declarationem illorum faciunt, nempe uel paucula ista: Ipsa est humilitas domi-

AD BILLIB. PYR. DE EVCHARISTIA
ni nostri Ihesu Christi. Si tam candidus es amicus, quare
uerba illa non expendis? Si corpus in pane est illa humi-
litas Christi, igitur hodie non est glorificatum: uel glori-
ficatum & non glorificatum. Adhuc enim illa humilitas
perseuerat. Est ne hoc commendare corpus, panem in
corpus mutare; uel facere corpus panem substantialiter?
Commendamus homines, uerbis, literis, picturis, & sym-
bolis, sed illos propterea non includimus uel literis, uel
uerbis, uel signis. Non ignoramus quid sit commendare,
ut ut flagellamur à uobis. Porro, quod iterum uersiculi
quendam Augustini annectis magna exultatione, conse-
rebat negotio, bonam partem eius Homilie annotare, si-
quidem sensum eruere uoluisses. Nam quod Augustini
uerba, Nisi humilis esset, non manducaretur, cum sequen-
tibus contulisses, neque ipsa contra me produxisses. Do-
cendum erat quid apud illum esset manducare & bibe-
re. Loquitur autem sicut Ioannes sexto capite, & copio-
sis uerbis se declarat, quorum quedam ascribam. No-
tus est, inquit, Dominus noster Ihesus Christus: In corpo-
re & sanguine uoluit esse salutem nostram. Vnde autem
commendauit corpus & sanguinem suum? De humilita-
te sua. Nisi enim humilis esset, nec manducaretur nec bi-
beretur. Quibus uerbis dicit, nequam futurum fuisse
nobis cognobilem & commendatum Christum, nisi se hu-
miliasset. Et hoc est commendari, fieri manducabilem,
& animis nostris suauem atq; gratum. Sic enim subiun-
git:

git: In principio enim erat uerbum, & uerbū erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Ecce cibus sempiternus, sed māducant angeli, manducant supernæ uirtutes, manducant coelestes spiritus, & manducant & saginantur: & integrum manet quod eos satiat & latificat. Quis autem homo posset ad illum cibum pertingere? Vnde cor illi cibo tam idoneum? Oportebat ergo, ut mensa illa lactesceret, & ad paruulos perueniret. Vnde autem fit cibus lac? Vnde cibus in lac conuertitur, nisi per carnem traijciatur? Nam mater hoc facit. Quod manducatur mater, hoc manducatur infans. Sed quia minus idoneus est infans, qui pane uescatur, ipsum panem mater incarnat, & per humilitatem mamillæ, & lactis succum de ipso pane pascit infantem. Quomodo ergo de ipso pane paut nos sapientia Dei? quia uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Videte ergo humilitatem, quia panem angelorum manducauit homo, ut scriptum est: Panē coeli dedit eis. Panem angelorū manducauit homo, id est, Verbum illud, quo pascuntur angeli, sempiternum, quod est æquale patri, manducauit homo: quia quū in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Saginantur ergo illo angeli, sed se metipsum exinanauit, ut manducaret panem angelorum homo, formem serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliauit se factus: obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ut de

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

cruce commendaretur nobis caro & sanguis Domini, nouum sacrificium, quia mutauit uultum suum coram regno Abimelech & c. Vides quomodo manducabilis nobis factus? uides quae humilitas commendatur? uides unde se commendauit, nonne de cruce? Quid autem in cena, quando ferebat corpus in manibus, ut ille dicit? quid futurum ostendit? Ipsa enim inquit, est humilitas Domini, ipsa multum commendatur hominibus, eò quod Christus in sui memoriam facere iubebat. Hunc modum manducandi posuit Augustinus, tuum uero illum mirabilem nec posuit nec nouit. Vnde & innocentiam meam apud equum lectorem satis excusari confido.

BENE SE HABERE QVAE DE NOUUM generibus significationum adducta ex Augustino.

POSTEA, quando per nouem genera miraculorum & signorum, eiusdem Augustini auctoritate ostendo miraculum in pane nullum fieri, iterum pro tua epikia, philauton, et omnia ad causam meam trahentem me facis. At quid respondebis, quum Augustinus ipse in pane fieri neget miraculum? & Sacramentorum rationem ab alijs signis longe discriminet? Putas'ne argutius te euasurum, quod dicis?
 Si humanis tantum uiribus, & non potius diuinis panis & uini fieret consecratio, nullum fortassis ibi esset miraculum: sed

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

sed quia miraculose institutum est à Domino, & non ho-
mo, sed uerbum Christi hoc conficit, maximo & admi-
rando miraculo non caret. Pulchre diceres Bilbalde, si
quæ dicis, comprobares. Non latuit Augustinum quali-
ter hoc Sacramentum institutum, & quo pacto conficia-
tur. Nam si res habet ut affirmas, inepte Sacramenta Au-
gustinus inter signa commemorat, quæ ab hominibus fi-
unt. Neque enim de communi pane loquitur, qualis à pi-
store uenditur, sed de eo, quo in mysterijs utimur. Nam de
his ita subdit: Quia hæc homini nota sunt, quia per ho-
minem fiunt: honorem tanquam religiosa possunt habe-
re, stuporem tanquam mira non possunt. Hæc ille. Omni-
bus notum est sacrosanctum illum ritum à Christo insti-
tutum, sed tam admirabilis non est ut predicatur: ne-
que ut talis esset, ulla requirebat aut necessitas aut utili-
tas. Etenim sicut in agno paschali, qui patribus beneficij
redemptionis ex Aegypto memoriam conseruabat, nihil
supramodum insolitum fiebat: ita neq; in Eucharistiæ ritus
qui illi respondet. Nunquam etiam probabis quod Deus
inierit cū sacrificiis uel alijs hominibus tale pactū, ut quo-
ties uerba: *Hoc est corpus meum, super panem dicāt,*
cōsecrent, sicut tu dicis, & impetrēt ut panis fiat corpus
Christi reale. Haberent autem iuxta te talē potestatem
tanquam ministri, uirtutem Deo suppeditante. An non
omnis uirtus à Deo? An non omnia Deus operatur; eti-
am in alijs creaturarum ministerijs? Esse ministrum Dei,

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
est esse organum dei . Letaliter & de ministerio super=
bire possumus, si plus Deum per nos operari, quàm ope=
retur, gloriemur. An' non hoc pollicentur ambitiosi epi=
scopi, ut tantarum rerũ ministri fiant, quarum nec ange=
li, nec uirgo Maria esse possent? Quid quod nonnulli &
uerbis tantam efficaciam tribuant, ut illa ministrent &
asserant, quod petitur? At ubi se Deus cum uerbis ita con=
fœderauit? Qui error non procul abest à Magice . Ma=
gice enim, ea quæ astudæmonum sunt, propter occul=
tum cum illis fœdus, uim quandam uerbis, uel circulis, uel
alijs rebus ascribit, quasi scilicet uerba externa aliud
agant, quàm quod significant & commune faciant . De
qua re pluribus in antisyngrammate. Et tu uidêris uerbo
externo plus nimium tribuere . Profecto dum dico: Hoc
est corpus meum, quamuis id Christus dixerit, ut sacra=
menti rationem explicaret, quid hisce ceremonijs com=
mendet: non tamen à me dicitur, ut sit efficax, perinde ac
si Deus ipse iubeat, id quod planè est hallucinari . Dixit
aliquando Christus leproso: Mundus esto. Vides dei uer=
bum? mundatus est leprosus. Deinde dedit & discipulis
potestatem, ut mundarent leprosos: mundarunt & illi
leprosos. Prodeant nunc sacerdotes, & leprosos eodem
uerbo purificent . Quanto minus hic nihil efficitur, ubi
non est uerbum Christi imperans, ut panis fiat corpus
suum, sed uerbum ceremonias exponens: deestq; iussu
faciendi panem corpus, sed mandatur seruari canæ reli=
gio?

IO ANN. OECOLAMPÆ. RESPONSIO.

gio? Non enim tale pactum iniit Deus uel cum uerbo, uel nobiscum, ut ad prolationem uerborū continuò tale sequatur effectum. Hallucinaris præterea hic in serpente æneo, cui præter significandi uim, in sua materia nihil noui accessit: tametsi interim propter fidem credentium Deo, qui serpentem aspiciētibus salutem promiserat, miracula fiebant. Sic & nunc non eo inficias, in legitima & pia sacramentorum perceptione, satis admirabilem fructum concedi: atqui mirabilia ista nō in pane, sed intra nos operatur Deus. Non enim sacramenti panis & uini figura fuit serpens, sed Christi: à quo ad eum accedentibus salus dimanat, Ioan. 3. quæ animum reficit. Videre hic potes quomodo nec mea nec Augustini uerba secum pugnent, & nunc hoc nunc aliud inconstanter asserunt. Dicimus fieri mira, & negamus fieri: utrunque sententiæ tuæ nihil astipulatur. Negat Augustinus in pane mira fieri, libr. de Trin. 3. cap. 10. Iterum testatur in nobis fieri mira per uerba, per literas, perq; Sacramentum corporis & sanguinis, ut ad salutem proficiat spiritualement in memoria Dominicæ passionis. Dicit autem sic, eodem lib. cap. 4. Quod quum per manus hominum ad illam uisibilem speciem perducitur, non sanctificatur ut sit tam magnum Sacramentum, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei: quum hæc omnia, quæ per corporales motus in illo opere fiunt. Deus operetur, mouens primitus inuisibilia ministrorum, siue animas hominum, siue

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
occultorum spirituum sibi seruientes. Vides & hinc ubi
Deus mira operetur: & q̄ per se Eucharistia non sit tan-
tum Sacramentū: sed hoc mirum est, q̄ Deus animas sibi
seruientes, siue ministri sint siue alij, suo mirabili tractu
suauiter moueat ac afficiat, dū memoria mortis sic annun-
ciatur. Habes itaque quod non contradicam mihi ipsi,
& quomodo in Eucharistia miracula agnoscam & non
agnoscam.

PVRE TRACTATVM ET ALIVM
quendam Augustini locum.

 MERCIVS quoq; locus Augustini adhuc
inuietus est, opinioniq; mea nihil relucta-
tur, ut tibi uideatur. Verum hinc repetere ne-
cessarium. Habet enim sic: Illas etiam nubes & ignes,
quomodo fecerint uel assumpserint ad significandū quod
annūciabant, etiam si Dominus uel spiritus. illis corpo-
ralibus formis ostendebatur, quis nouit hominum? Sicut
infantes non norunt quod in altari ponitur, & peracta
pietatis celebratione consumitur: unde uel quomodo
constatur, unde in usum religionis assumatur. Et si nun-
quam discant experimento, uel suo uel aliorum, & nun-
quam illarum rerum speciem uideant, dicaturq; illis au-
thoritate grauissima, cuius corpus & sanguis sit, nihil
aliud credant, nisi omnino illa specie Deum oculis appa-
ruisse mortaliū, & de latere talem liquorē illum omni

IOANN. OECOLAMPA. RESPONSIO.

no fluxisse. Mihi autem omnino utile est, ut meminerim uirium mearum, fratresq; meos admoneam ut & ipsi meminerint uirium suarum, ne ultra quam tutum est, humana progrediatur infirmitas. Hæc Augustinus. Vbi tu me talibus uerbis urges. Dic, inquis, si infantes non norunt quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratio & ne consumitur, nonne aliquid latet quod sensum eorum superat? Mi Bilibalde, quorsum te trahit contendendi libido? quomodo te tui facit dissimilem? quantum prestringit oculos? Parum enim fideliter quæris quandoquidem Augustinus tam manifeste addit, unde uel quomodo conflatur panis, & unde assumatur, & nunquam talem rerum speciem uiderint, illis nimirum facile imponderetur etiam in alia re, quum pueri sint, & audiât corpus & sanguis, maxime quum tropum ignorent. Vult dicere, sicut tales pueri in pane decipi possunt, ita alij simplices, si in linguis igneis spiritum sanctum nominari audiant. Nam ad hoc aptat exemplum, ut sicut non licet dicere ignem, quem uidit Moses, esse Deum substantialiter, ita nec panem esse corpus substantiue. Deinde tu iterum insurgis, quod si tropum latere dicis, quid ad hæc respondebis, quod addit? Si grauißima illis uoce dicatur, cuius corpus et sanguis sit, illos credere non posse: quod si nec corpus nec sanguis ibi latet, quomodo Augustinus manifestis uerbis corporis & sanguinis mentionem facit? aut quomodo, si miraculum non est, illi credere nequeunt?

AD BILLIBALD. DE EYCHARISTIA

Mi Bilibalde, & hic desydero fidē tuam. Augustinus dicit, non aliud credant, tu infers, credere nequeunt. Augustinus inquit, grauiſſima uoce dici cuius corpus sit. Hoc est solennia illa uerba annunciari, Hoc est corpus Christi: non dicit quod uerba illa enarrent esse panem substantialiter corpus. Ignari autē sunt pueri, quia pueri, non quia miraculum in pane. Ignari sunt mysterij, cuius causa cœna fit: non cœna quam uident. Ceterum manifesta est mentio corporis ac sanguinis, non quod panis uel uinum substantiue talia sint, sed quod commemoratio illorū (ut in ceremonijs mos est) ac celebratio fiat. Nonne pueri audientes in die resurrectionis, & imaginari possent Christum tum primum resurgere, si audiant, Hodie resurgit ex mortuis Christus? Edoceri facile possemus, sed nolumus. Frustra & hoc te postremum mouet, quod confestim subiungit Augustinus, ut recitas:

» Quemadmodum hæc ex occulta sede altissimi fiant, nec
 » oculorum acie penetrare, nec fiducia ratiōis enucleare,
 » nec prouectu mentis comprehendere ualeat. Hæc professus
 » est uir tantus nunquam dixisset, si Christus uerba ista,
 » Hoc est corpus meum, non uere, sed per tropum enun-
 » ciasset. Certe ad tropum istum & memoriam habendam
 » humana ratio pertingere potest: ad modum autem tanti
 » secreti, & quo pacto panis in carnem uerti queat, ne-
 » quaquam. Ita tu Augustinum tractas. Verum ille multo
 » secus loquitur, cuius tu uerba pleraq; nescio qua simplici-
 » citate

itate omittis. Sic enim dicit: Quemadmodum enim hæc faciunt angeli uel potius Deus, quemadmodū hæc faciat per angelos suos, & quantum etiam fieri uelit per angelos, siue sinendo, siue iubendo, siue cogendo, ex occulta sede altissimi imperij, nec oculorum acie penetrare, nec fiducia rationis enucleare, nec prouectu mentis comprehendere ualeo, ut tam certus hinc loquar ad omnia quæ requiri de his rebus possunt, quàm si essem angelus aut propheta. Hæc sunt sequentia Augustini uerba, fidelius à me quàm à te transcripta. Loquitur autem non de sacramētis, quæ paulo antea ostenderat homini esse cognoscibilia, sed de ijs quæ per angelos uel prophetas iuxta alia significationum genera Deus facit. Hinc perspicuum est, quod dum miracula per angelos facta non cognoscimus, & sacramentorum rationem non ignoramus: tuq; in his uerbis comprehendere me niteris, dum incircumspectius fallacē me facere conaris, tuā ipsius fidē misere traducis.

Q VOD CONIECTVRAE, QVIBVS
colligitur Eucharistiam apud priscos non fuisse
tantum miraculum, non sine
euanide.

STENSVM est qua fide Augustini dicta, quæ à me fideliter citata sunt, uellicaris, nūc quàm strenuus sis in diruendis coniecturis meis uidebo, quæ siquidem tam nihili sunt:

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

quid in illis omnes vires tuas frangis; & postea in uerbis Dei quasi obmutescis? Verum habent suum robur coniecturæ: & nonnunquam quò magis contemptibiles habentur, eò plus efficiunt. Profecto illas ipse reijcerem, si uerbum Dei aliò duceret: sed quum multis alijs præsidijs cinctus sim, atq; adeò uerbi diuini præsidio, illas compertio multò inuictiores, quàm cogitarã. Proinde illis usum me nondum poenitet, & tu illas nunquam subuerter. Porro, conferamus coniecturas tuas & nostras, uideamusq; utræ uerisimiliores: & tum cedat campo, cui minus est iuris. Tua cõiectura, imò tota argumētatio tua, quam susq; deq; uersas, hæc est: Deum esse omnipotentem, dixisseq; Hoc est corpus meum, ergo panis est corpus: & si dixisset de lapide, Hoc est corpus meum, credendum esse & lapidem esse corpus. Laudo religionem tuam, & spiritus obedientiam, sed desydero scientiam: qua non tam uerba, quàm mens uerborum spectantur. Etiam ipsi non contradiceremus, si Deo ita uisum foret, ut contempto rerum ordine, corpus filij lapis fiat. Absit enim, ut uel in minimo diuine omnipotentie derogemus. At idem Deus non probat sensuum humilitatem, qui suis uerbis ut credamus iussit. Ex indigna uerborum Dei interpretatione facile mors animæ solet subsequi, dum literam sequimur, & signa pro rebus accipimus. Addo & hoc, quod Deus non agit aliquid contra suum uerbum. Nostra autem fides ex uerbis Dei, habet Christi

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

si corpus esse in cælo usque in diem aduentus illius gloriosi. Oportebat te in argumentatione tua uel unum locum proferre, è quo disceremus uerba Domini iuxta sensum tuum explicanda. In hoc enim consistit tota disputatio, num hæc sit uerborum mens. Neque enim uel omnipotentia Dei, uel contextus uerborum, ut tuam expositionem capiamus, euincit. Sed breuiter, Christus prophético more, quid uellet ritus quem indicauit, signis & uerbis monstrauit. Quod si tu cum tuis tam pulchrum arbitraris contendere de uerbo, EST, prohibete Christianis ne calceos portent & similia: urgete super Petrum ædificatam Ecclesiam: Adest enim uerbum, adest omnipotentia Dei, qui Petrum & quemuis Rhomanum Pontificem in hanc dignitatem euehere potuit. Sed aliam mentem uerba postulant, quæ coniecturam & argumentationem tuam totam exinaniunt. Nam iuxta analogiam fidei ea explicamus ad gloriam Christi, ac patris Dei. Ruit igitur tua et Ambrosij illius, quisquis est, inepta à possibili ad inesse ratiocinatio, neque opus habet ut multis impetatur arietibus. Cõueniebat Christum, expleto ministerio, ire ad patrem, & carnem suam uisibilem auferre, cuius præsentiam Apostolis ultra inuisibilem testabatur: quanto minus erat utilis futura, inuisibilis & in pane? & cuius præsentiam admirari nõ finitis, quidam ex uobis.

HABES autem & aliam coniecturam ex ueterum

AD BILLIB. PYR. DE EUCHARISTIA
 pœnitentia, qui lapsis in idololatriam uel alia crimina,
 Eucharistiam egre impartiebantur: quod nimirum non
 fecissent, nisi præter memoriam passionis Dominicæ sub-
 limius quiddam suspicati fuissent. Mi Bilbalde, si cogi-
 tares tecum, zelum patrum iusto fuisse austeriorem, non
 miraberis: dabo autem quod ista postularit temporum
 ratio, ne Ecclesia in Gētibus uersans male audiret: facile
 tamen expendere potes, dignam mortis Dominicæ diju-
 dicationem, summum charitatis fomentum attulisse secū,
 ut dum in Christi memoria nos redemptos mutuum agno-
 scimus, etiam mutuum tanquam membra eiusdem cor-
 poris nos complectamur: unde & σωάνης τοῦ οὐνοῦ nomen.
 Et Paulus inquit: Panis quem frangimus, nonne communi-
 catio corporis Christi est? Solebant autem patres in ter-
 rorem aliorum, & gloriam Christi non facile ad commu-
 nionem admittere insignes facinorosos, licet pœnitentes:
 quò purius designarent Christi corpus mysticum. Porro
 nos non negamus q̄ Eucharistiæ simul sit monumentum
 mortis Christi, & charitatis Christianæ symbolum. Cæ-
 terum qua cōsequentia colliges hæc illa tua stupenda mi-
 racula; Res hæc fuit apud priscos religiosa, ergo sum-
 mis miraculis fuit insignis, ergo continet corpus Christi
 realiter? Miram profecto Dialecticem, si nihil præter
 re miraculum.

STVPPEAE igitur sunt coniecturæ tuæ ad asse-
 rendum miraculum, at meis impugnatione tua, roboris
 quippiam

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

quippiam accessisse apparet. Videtur ne tibi cōtemnen-
 dum argumentum, quod nullum celebrandum censeam
 miraculum, à scriptura sacra non commendatum? Su-
 spectum enim & diabolicum, quicquid in illa non doce-
 tur. Etenim scriptura ritum nouum, abolito uetere, in-
 trodūcit: mysterium Eucharistiæ Iudaico paschæ substi-
 tuens, cuius interpretationem & significationē illis uer-
 bis, Hoc est corpus meum, explicat: sicut præcedentia, se-
 quentia testantur. Post unicam illam coniecturam, quod
 ueteres non habuerunt pro miraculo, atq; adeo apostoli
 ipsi, quod nos, quæ nostra audacia, citra scripturæ autho-
 ritatem aliquid ita magnificare. Pulchra miracula quæ
 nemo miratus est, nemo etiam mirari potuit, quandoquis
 dem nihil erat quod sensus in stuporem adduceret. Ver-
 ba tantum Christi, quæ discipulis perspicua erant, tibi au-
 tem hætenus obtecta, si tam arcanū sensum habuissent,
 ad admirandum utiq; prouocassent. In pane certe nihil
 noui apparebat. Quod si interrogassent super eare Do-
 minum, non fuisset utiq; de re cōtemnenda. In summa res-
 spondeo ut Sueuis: Si admirati non sunt, non senserunt
 de eo quod uos sentitis: sin admirati, utique aliter se ges-
 sissent, interrogando, colendo, gratulando, alijsq; modis:
 quod, ut rem scitu necessariam, scriptura nō obtinisset,
 quantumuis tibi contemptibilis uideatur coniectura.

FIRMATVR autem & alia coniectura, quod mi-
 racula hæc præter naturam miraculorū lateant, sensus

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA

fallant, gloriam Dei non testentur. Non parui, inquam, facit Deus gloriam suam, semper autem uindictant, neq; ad solidandam fidem faciunt hæc miracula. Hæc dum loquor, tu pulchre à cæteris arcanis & miris ad miracula, quæ præter ordinem rerum sũt, transilis. Mira sunt, alia signa, dum expectantur: sed ubi adesse cœperint, sensus non fallunt, alioqui præstigiæ forent. Hæc tua miracula quid nobis exhibet; prædicant ne gloriam Dei, quæ abscondita? Quis iure inter dona beneficentiæ commemorabit Christum impanari, & carnaliter edi? imò horror est quandiu carnalis cæna proponitur, de spiritali gratias agimus: atq; adeò de ritu, memoriq; ipsa. Mira itaque sunt miracula, in quibus nec nostram utilitatem, neque Dei gloriam conquirimus.

ERVSTRA & hanc coniecturam cõuelles, quod res tam difficilis creditu, nullo certo externo miraculo sit confirmata, quo ad credendum fieret facilior. Hactenus. n. hoc ferè in rebus summis obseruatũ. An ridiculum tibi uidetur obseruare, quanta Deus faciat, quæ mentibus infirmis consolationem afferant?

LVDVS est, quod suspicaris resurrectiõis miracula hũc facere, nam testantur quidem Christum habuisse uerum corpus quod resurrexit: sed non docent illud fuisse in pane. Verum subodoro qua simplicitate id dicitur, nempe ut uulgo credatur, me negare Christum habuisse uerum corpus, sicut & titulus pollicetur.

Iterum

IO ANN. OECOLAM. RESPONSIO.

Iterum hoc loco frustra ad uerba cenæ prouocas, quæ manifesta. Tibi enim hæctenus fuere adumbrata, & quamuis magna gloriatione nobis insultes, nondum ad mentem eorum peruenisti. Denique miracula, quæ Apostolorum tempora sunt sequuta, nihil hic authoritatis habent, eò quod ambiguum qualia fuerint, & ad quid docendum facta. Et tu sermone parum constanti, nunc fateris nunc negas circa Eucharistiam Dæmones ludificare homines. Vnde certus es diabolo nullam in Eucharistia fuisse decipiendi licentiam? Nulla'ne licentia erat simplicitati plebis illudere? id quod Marcus Magus, & multi alij fecere. Experimur hodie Diabolum nusquam magis insanire, quàm si nefandus cenæ abusus abrogari attentetur. Multa hinc inde calumniaris, quæ non est necessarium refellere: certum quod nec illa coniectura tam leuicula, ut à nugis tuis sic exhibitari mereatur. Neque enim impium & absurdum fuerit uidere, quem in rebus mirabilibus ordinem Deus seruet.

IAM QVIS NON VIDET quàm superciliose dicas, Noli mihi Baptismum cum Dominico corpore & sanguine conferre? Quid hoc est dicere, Bilibalde? Non licebit nobis Sacramenta cum Sacramentis conferre? nõne hoc fecerunt prisca patres, Augustinus & Chrysostomus? cuius tu ex Homilia. 33. sententiã à me citatam, senex iuueniliter, senator inciuiliter, eloquens imperite obtorques. Nam quum dicit nihil sensibile sub

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA
rebus sensibilibus nobis traditum, omnia uero quæ tra-
didit, insensibilia sunt, tu rancido glossemate eliquas &
emasculas uiriliter dictum. An' non omne corpus est sensi-
bile quod hominis corpus? & si quando non sentitur, id
fit ne nostra ledatur infirmitas. Sed alibi hæc tractata
sunt. Redeo ad Sacramentorum collationem, unde illo-
rum ratio rectius cognoscetur. Nō consero ceremoniam
corpori & sanguini Christi, sed ceremoniam ceremo-
niæ, & sacramentum sacramento. Neque usq; adeo mul-
tum distat inter lauacrum & cenam, eò q; rite abluti sa-
cro lauacro, sanguinis Christi participes sunt: & hoc
unum esse quod discriminet: loti, minorem: cenæ socij
maiores Christi cognitionem susceperunt: illi accedūt,
hi accessere. Dabis itaq; & hanc coniecturam non tam
reiectione, & permittes signa comparare cum signis,
nisi & hoc obstrepiturus es: Noli ea quæ ad rem attinēt,
loqui: noli nos erudire: noli, obturancibus aures, sana di-
cere, ut sciam authoritati tuæ (ne quid aliud dicam mo-
lestius) cedendum, & fores mihi præclusas agendi cau-
sam meam.

NON possum te non admonere, & tuæ lepidissime
comparationis, quæ conseris passionem & fructus eius,
mundumq; ac perpetuos eius prouentus cum cæna Domi-
nica, in qua toties redit Christus. Nolumus & nos laten-
tia manifestis, & spiritualia corporalibus cōferri. Est' ne
idem fructus passionis cum passione ipsa, sicut tibi idem
substantialiter

substantialiter corpus, quod in utero uirginis uel in cruce, & quod in pane? Iam mundus quotannis reuifescit ad imperium Dei: & quod sit, fieri apparet, neque prouentus illos miramur. Vel quis dicit miracula, ubi nullus naturæ mutatur ordo? Non uidemus hæc quotannis? Mira est in illis potentia Dei: res autem quia usitate sunt, & naturæ limitem non egrediuntur, pro miraculis non habentur. Quid igitur tam dissimilia coniungis?

DENIQUE ego de abusu Eucharistiæ, quamuis magis per digressionem quam per argumentationem dicere maluerim, attamen & ea, quæ illinc sumi potest ratio, fortior est, quam omnes quas tu affers. Sic autem dicis: De adoratiõe uero ita sentio, Si Christus Dei benedictus filius, quum in terris esset, recte adorari poterat, haud uideo quur nõ ei ille idẽ honor sub panis & uini specie latenti exhibeatur, etiamsi sacramentũ hoc non ad adorandi usum sit institutum. Nam nec Christus ob adorationem in terram descendit, sed ut humanum genus per passionem redimeret: nihilominus tamen sepius illum adoratum fuisse legimus. Quum igitur sub pane & uino caro & sanguis Christi contineatur, diuinitasq; humanitati sit coniuncta, ac scriptum sit, Dominum Deum tuum adorabis, nemo nõ, nisi diuersæ sententiæ, Eucharistiã etiã latriæ, ut Sophistæ loquuntur, ueneratione adorabit. Si tua cõstaret opinio Bilibalde, pedibus manibusq; in tuam de adoratione sententiam accederem. Verum ex ea se

AD BILLIBALD. DE EVCHARITIA
queretur, quod Christus hic & illic in penetralibus &
mōtib; adorādus proponeretur: ab alienacemurq; à ue-
ro Dei cultu, non adoraturi in spiritu & ueritate: quod
ut faceremus, iuit ad patrem, ut quum patre equalent
& ad dexteram sedētem adoraremus. Ecce hinc tua opi-
nio periclitatur (coniecturæ autem per me datæ, robur
sumunt) nempe, quod Eucharistiam olim domi esitarūt,
quod pueris in manus eam tradiderunt, quod infantulos
communicarunt: quæ omnia citra adorationem uiri pro-
fecto longe maiore spiritu præditi, quàm nostra sæcula
homines sērunt, fieri permiserunt. Plaustra conuictio-
rum, quæ hic in uehis, prætereo: innocentiam meam scit
Dominus.

DE PARABOLIS NON FRVSTRA
factam mentionem.

LXIBILOR à te, quasi balsamum lenti
miscēs, quia de parabolis uberius loqui cœ-
pi, quum nihil dici potuisset ad rem magis
accedens. Quid enim aliud agit in rebus instituens Sacra-
menta, quàm uerbis docens parabolam. De lotionem quo-
que ostendam quantum ea proposito conducatur. Nam si-
cut Christus rem insolitam agit, pedes lauans discipulo-
rum, & deinde facti rationem explicat nutuum ministe-
rium, & humile charitatis docens obsequiū: ita & inue-
scens panem accipit, frangit, & distribuit, deindeq; my-
sterium

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

sterium exponit, docens corpus suum frangendū pro nostra uiuificatione, tāquam spiritualem cibum, quo anima reficiatur. Quæ propius ad scopum attingūt quā illa, sed tibi uilescūt, & aliena ab instituto habētur. Sed quid faciam? toto libro tam importunus es, omniaq; in pessimam partem interpretaris. Prorsus pacifico animo confessionem de Eucharistia dicebam, & tu inuheris, quasi lateat quiddam ueneni Arriani: quod miror te loqui ausum, quum apertissime mox quid sentiā, manifestem, & occultē nihil, nullamq; cerussam admisceam. Hoc Arrius non agebat. Iterum quum tropum nō temere aggredior, & ad scripturarum perscrutationem, precumq; subsidia cohortor, citra meam ostentationem, molestius fers, quā si alius quispiā blasphemasset. Sexcenti pseudoprophetae, etiam uiciniores tibi, aduersus Christum & Ecclesiam eius ora sua aperuerunt, & illis nunquam tam austerus fuisti atq; mihi, in re minime impia. Insuper dum scribo, nō turbare nos debet quod Christi uerba in aliam sententiam à plerisq; rapiantur: addis, imò perturbari debent fideles, quum penitus in diuersam uertantur sententiā. Nunquid autem mi Bilibalde, male loquutus sum? Numquam ne euēnit, ut ad diuersa respicientes, tristitiæ, lætitiæq; occasionem inueniamus? Certe non rarum est. Vir enim pius gaudet Deum omnia recte agere, & iterum dolet tantis Dei bonis impios non emendari. AEquum autem fuerit, lectorem expudere edicta mea

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
iuxta sermonem, non iuxta id, quod cupiam sua igna-
uia potest accidere. Nolim nos perturbari, quasi spi-
ritus san. negligens fuerit in scripturis: cuius nimirum
dignitati nihil ideo decedat, quod dicam spiritumf. po-
tuisse moderari uerba, ne alicubi seducendi ansam quis
arripiat. Non autem nolim nos non dolere ignauorum ui-
cem, aut si tam maleuolus sum, quid scribo? quid perse-
quutionem patior? Pari candore colligis, quasi ego spi-
ritumf. seductorem dixerim, & non magis nostram igna-
uiam taxem.

VERBA CHRISTI PLANA FUISSE

Apostolis.

MULTA congeris, ut uerba Christi ad sen-
sum tuum esse manifesta affirmes. At ego
a apostolis non fuisse obscura libenter fateor:
nobis autem oscitantibus, & tropum tan-
quam uiperam fugientibus, haud mirum si obscuriora
sint. Non sunt omnes sermones ignoti, qui tropos admittunt.
Hic uero multa sunt, quae pulcherrime manuducunt,
& commemorationem testamenti non sinunt occultant:
non dico tunc in cena testamentum perfectum, sed com-
mendatum. Sermonem Christi explanant, praemisio agni
paschalis, de quo audiebant, quod esset phase Domini,
praecipuum comemorandi mortis, hoc est fractionis suae,
& manifesta absentiae corporis praedictio, e quibus lon-
ge aliud colligitur, quam tuis uidetur. Profecto nunquam
fuissem

IOAN. OECOLAMP. RESPONSIO.

fuiſſent nobis uerba hæc tam obſcurata, niſi præſtigiari
nebulas inueteratus error inuexiſſet. Adeò uerum eſt,
quod Hieronymus inquit: Quis doctus pariter ac indo-
ctus, quem in manus uolumen aſſumpſerit, & à ſaliua
quam ſemel imbibit, uiderit diſcrepare quod lectitat, nõ
ſtatim erumpat in uocem? Id & tibi nunc accidit, tuo
ſenſu nimium tribuenti.

CANONEM, QVI TROPIS EX-
ponendis ſeruit, à me religioſe ob-
ſeruatum.

E ALIQUID temere affirmarem in
hac cauſa, diligenter circumſpexi quidnam
ſentiendum: & proſecto ſi in uno uel altero
mihi ſatiſfactum non fuiſſet, ne x̄v̄ quidem
ſuper hac re proloquuturus eram. Proinde nõ potuiſſem
me magis aſtringere ueritati, quàm quod tali ſanctiſſimo
canoni me addixi, in quo non eſt quod deſyderes: nam
quod iubes addi, ne ſit tropus abſurdus, per ſe canon
complectitur. Tu tropum partiris in Metaphoram, alle-
goriam, & ænigma, & uiſ ut nomen qualis tropus ſit,
num metaphora, uel allegoria, uel ænigma. Aænigma &
allegoriam ut ridicula explodis, dein & metaphora nul-
lum locum ſinis. At nimium ſeuerus es philomaſtix. AÆ-
nigma in Sacramentis nõquam deeſt. Eſt enim ſacramen-
tarij ſymboli inſtitutor mutus ænigmatiſtes, quantum ad
f

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA

signum attinet, sicut pictor Silius Poëta. AEnigma & re-
rum est, quod licet postea manifestis uerbis explicatur,
si tamen res ipsæ non animaduertantur, fieri potest, au-
dientium culpa obscurari uerba, quibus ænigma aperi-
tur. Vnde non dum initiatus, dum uel non considerat ri-
tum cænæ, & audit, Hoc est corpus Christi, uel consyde-
rat ritum, & non audit uerba, quid agatur ignorat. Al-
legoriæ uero nomen scis apud Græcos generale, sicut &
tropi nomē: unde Allegoria etiam ænigma dicitur. Pro-
inde Augustinus, inquit, omnem Allegoriam ænigma, &
Allegoriam esse tropum, ubi aliud ex alio intelligitur.
Et dum Paulus Allegoriam nominat, non in uerbis sed in
facto reperit: ut dum ex duobus filiis Abrahæ, quod nõ
dictum sed factum fuit, duo testamenta intelligenda mon-
strauit, ubi Allegoria posset specialiter ænigma dici. Et
ferè inter Allegoriam & ænigma hoc tantum interest,
quod inter obscurum & minus obscurum. Sanè Christus
quia Sacramenta & ritum condere cœpit, palàm est &
nihil enigmaticè egit, quod tamen postea discere uo-
lentibus, satis declarauit. In uerbis autem Christi expo-
sitiõ est, quæ peculiariter metaphoriæ capax: ita, ut &
id quod exponit, & quod exponitur, translatione agno-
scat. Sic panis transfertur ad animatum propter simili-
tudinem, ut dicatur corpus, uel etiam ipse Christus lo-
annis sexto, Ego sum panis uiuus: & corpus transfer-
tur ad inanimatum, ut dicatur panis: non quod ueritati

IOAN. OECOLAMPAD. R. ESPONSIO.

rei, quæ aliquid ostendit, uel quæ ostenditur, decedat
 quippam in sua natura, sed ob similitudinem res signifi-
 cans & significata mutuum nomina communicant. Itaque
 que discimus, corpus appellatione panis cum pane simili-
 tudinem habere, & panem appellatione corporis cum
 corpore. Neque est adulterini, uel absurdi quippiam.
 Idem enim fit in ceremoniarum ac symbolorum exposi-
 tione, quod in Parabolarum & Allegoriarum enarratio-
 ne. Sic & Paulus interpretans Allegorias Exodi, dicit: Pe-
 tra erat Christus, ubi metaphoricè Petra Christus, &
 Christus Petra, satis ostendit quid & in hoc loco liceat,
 de quo loco ad Sueuos Ecclesiastas. Neque est ut ad Lu-
 therum remittas. Sic dum dicitur: Semen est uerbum Dei,
 ibi metaphoricum uerbum est semen, & semen meta-
 phoricum est uerbum. Quod si ritus seminandi sicut fran-
 gendi panem à Christo traditus esset, non inepte quis uer-
 bum Dei diceret semen, iuxta Augustini regulam: Fi-
 guras rerum, uocabula rerum sortiri. Hæc est hodiernæ
 Ecclesiæ consuetudo, ut fidelissima interpretatione
 Christi confidentes, ad maiorem Sacramenti reuerentiã,
 panem uocemus corpus Domini. At longe alia ratio est,
 dum dicitur, Ego sum Dominus Deus tuus, uel: Hic est
 dilectus filius, uel: Pater & ego unum sumus, uel:
 Verbum caro factum est: notum est enim nullam cer-
 remoniam uel Parabolam explicari, sed hystoriam pro-
 poni. Immerito igitur per te comparatione Arii,

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

Macedonij & Aebionitarum grauor: cum illis enim nihil mihi commune, qui dogmata fidei nugacitatibus ad-
 ulterinis conuellunt. Mihi curæ est, ut ritus fideliter expo-
 natur. Id quum tu, tuiq; uidere non uultis, omni uerbo-
 rum intemperie me inuaditis, quasi me æ libidini indul-
 gens, semel omnem scripturam dilacerem. Facit autem
 ueritas, quæ me tuetur, ne te curem: & stat adhuc tropus,
 nisi in ceremoniarum expositionibus tropus locum
 non inueniat.

IAM quorsum attinet, allegorias nihil probare? Et
 quis hoc nunc agit; ostende quod allegoriam cum alle-
 goria conferre, & ceremonias ceremonijs collatis illu-
 strare, spiritualiaq; spiritualibus componere non liceat.

INSUPER, quid est, quod multitropis abusi sunt;
 num propterea tropis nullus erit locus; nõ hoc dices scio:
 quare igitur in unum uerba sic multiplicas?

ET QVIS est ille candor tuus, quod displicet tibi
 cõuenire me cum Zuinglio, qui EST per significat ex-
 ponit? ubi ego dico figuram corporis, & utrumq; pro-
 bare, & proinde uideor tibi uacillare. Introspecte rem
 clarius, & uidebis me confirmari. Quare de uerbis con-
 tra præceptum Apostoli contenderem? Nihil aliud est di-
 cere significare corpus, & esse figuram corporis. Itaq;
 non solum placet significat, & est figura corporis, sed
 etiam representat, uel est sacramentum, uel exemplar,
 uel antitypon, uel si quid aliud tale. Iam quamuis è uer-
 bis

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

bis paruis multæ nonnūquam surgant quæstiones, addam
 etiam hæreses, attamen ubi nulla in uerbis dissensio, &
 eadem redditur sentētia, quare litigarem? num propter
 ea mihi contradico? Absit ut rixer cum quopiam, non
 tantum cum tam insignitæ eruditionis uiro, sed etiam cū
 eo qui me inferior, dummodo non pugnet fide. Porrò ut
 ab illo optimo uiro me parum postea seiungis, quasi cum
 eo dissideam, & eius rationes non probem, ita cum pes-
 simo stultissimoq; Marcione connumerar: nihil enim gra-
 uius restabat quod in me diceres, quàm quod persuadeas
 mundo, me negare uere incarnatum Christum, si panē,
 figurā corporis dicam, perinde ac sequatur ex mea in-
 terpretatione. At quis oro unquam sic collegit; Hædera
 est signum uini quod in uase, ergo uinum quod in uase,
 est signum? Non dico corpus Christi uerum, esse figuram
 corporis, sed panem dico esse corporis figurā: & cor-
 pus nonnunquam uulgari appellatione, pro ipso pane,
 quatenus figuram corporis gerit, ab Ecclesiasticis patris-
 bus accipi. Qua ratione nullius Doctoris mentem inuer-
 ti, nullius librum deprauari: sed pie quod pie dictum in-
 terpretatus sum. Neque tu unum locum adhuc demon-
 strasti, neque demonstrabis cui facta sit iniuria. Ita autē
 fieri necesse, ut ubi minimum iuris, ibi plurimum conui-
 tiorum.

IN EUCHARISTIA NON ESSE
 carnalem manducationem.

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

QVAERIS quid opus pane & uino, si memoria & gratiarum actione mortis Christi manducatio fiat? Nunquid sine comestione aut sorbitione memoria mortis peragi potest? & addis: Certe non ita tibi desipuit aeterna ueritas, ut nobis ritum quendam tam solícite, & tam ingenti desyderio traderet, qui etiã sine pane & uino posset adimpleri, nisi forsã Christum ex bibulorum illorum numero fuisse censes, qui nunquam sitim exaturari possunt, nisi alios præbibendo, ad pocillationes inuitauerint. Crasse satis mi Bilibalde, ne dicam blasphemè. Proferre oportebat ex scripturis aliam manducationem, præter eam, de qua dixi, & non damnare absque scripturis, cùm tanta Christi traductione. Paulus dicit manducari panem, & bibi è poculo. Ioannes in capite sexto, quò caro cibus, & sanguis potus sint, Qui credit, inquit, & qui uenit ad me, & quem pater traxerit, is manducat. Tu uero citans mea dicta, omittis quod dico, Fideliter seruantes memoriã. Non enim magnificatio memoriã absque fide. Porrò ceremonias Christus huic manducationi rite, & magnam ob causam adiecit, ut quos per Baptismum in unam collegerat Ecclesiam, per manducationem & fractionem panis, admonitos beneficiorum suorum, in una eademq; cõseruaret, pacifice & suauiter cõiuuentes, tanquam eiusdem corporis mystici membra, sicut Paulus pulchre deducit. Vides utilitatem cenæ?

Quod

IO ANN. OECOLAM. RESPONSIO.

Quod si ita conueniatur, ut unus alterum contemnat,
 desitq; charitas quæ in Christum, non erit dominicam cæ-
 nam manducare: è qua nec Iudas explosus, in qua disci-
 pulorum pedes loti, in qua tot & tanta de charitate di-
 cta. Fidelis itaque memoria & gratiarum actio Deo nos
 commendant, ceremonialis autem protestatio in proxi-
 mi utilitatem cedit, ut ea ille nos pura membra Christi,
 & fratres cognoscens, Deum nobiscum laudet, simulq;
 gratias agat. Quod si nihil tibi uidetur charitas, cuius
 panis & uinum symbola sunt, & sine qua consistere
 nequit Ecclesia, superuacuum cense ritum illum. Nam
 hæc est tota ratio cænæ. An' autem hæc sententia non
 plus ueritatis habeat, quàm silex sanguinis, prouoco
 ad omnes Christianos spiritualiter iudicare ualentes.
 Quomodo adulterinum sensum profero, ubi fidei cha-
 ritatisq; ne tantillum quidem detrimenti? Porro, tua in-
 terpretatio non absoluit te, quin σαρκόφαγος dici pos-
 sis, quandoquidem illud Ioannis. 6. Nisi ederitis carnem
 filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebis
 uitam in uobis, sic exponere audes, ut Augustinus
 libro tertio de Doctrina Christiana, ostendit quod
 uideatur flagitium imperare Christus, si
 sic interpretemur. Tu igitur ui-
 deris quàm probe tua
 defen-
 das.

AD BILLIB. PYR. DE EVCHARISTIA
PRAEDICABILIVM PRAEDICAMENTO
rumq; rationem in Sacramentis explicandis
non esse absurdum.

ORRO rem iuxta praedicabilium praedicatorumq; ordinem expendens, potentiam Dei nondum in ordinem redigo, nec manū eius claudio, ut penitus de fide nostra conelamatum sit, iuxta tuam tragœdiam. Nescimus adhuc aliquid in ordine rerum esse mutatum: proinde regulis illis, quibus res naturæ explicantur, nondum renunciatum est: proba scripturis inuersum rerum ordinem, tantāq; miracula commendari à scripturis. Iam non propterea minus omnipotens erit Deus, etiamsi non faciat simul omnia contradictoria esse uera: neq; negabitur Deus omnipotens, si non faciat mendacium esse ueritatem. Deus omnipotens erit, etiamsi panis non sit substantiue corpus. Libenter agnosco quam mihi obijcis ingenij mei paruitatem, etiam in rebus quæ multis modis sacramentis inferiores: at hîc me religio tenet ne prauè doceam. Analogia fidei multò aliter pronunciat, quàm tu atque tui contenditis. Nullus olim de impanata carne fuit articulus fidei, quo mentes ultra quàm par est sensu humiliarentur. Quod si hodie uel cras Rhoma uel Lutetia ineptū quendam articulum finxerit, tuo argumento putas ne nō credituri conuincantur, si clamarint Sophista: Deo sunt omnia possibilia, igitur bene pronunciatū est? Adest uerbum

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

bum Dei, quod ad literam exponas, necessarium erit: nulla curanda incōuenientia, nihil facienda quæ præcedūt uel sequuntur. Sicut Papistæ in sua transubstantiatione adhuc errant, & idem uerbū, Hoc est corpus meum, pro se trahunt, quod uos ad uestram sententiam firmandam. Contempserim ne igitur uerbum crucis, si nō illis assenserō? Quin uestra somnia semel non curauerim: Video enim, quando uobis desunt responsiones, uos ad maledicta, contumelias, conuiciaq; conuerti: quæ nimirum in foelicissima persuadendi uia. Paucis, Tunc Deus faciet re latiuum esse correlatiuum, & unam rem substantialiter esse aliam, & nullam rationem prædicabilis patietur, quum idem simul erit & nō erit. Nihil talium uel in creatione mundi, uel in resurrectione, uel incarnatione mentes infestet, suauiter manucente Analogia fidei. Sanè mundi creatio multis modis mihi probabilior quàm eius perpetuitas: & quicquid habet fides catholica, suo contrario certius animis infidet: hîc uero non idē fit. Nō opposuissē autem me, neq; opponerem, siquidem hoc dogma scirem esse Ecclesiasticum, & non pugnare scripturas: at dum omnia consonant, obsistitq; ordo nature, absque utilitate nostra, & gloria Christi: & uerbum quod profertis, aliam, quæ uera est, recipit interpretationem, nescio uestra barbarici locum dare cum tanto Ecclesiæ Christi offendiculo. Diluite, ut iustum est, quod obijcitur, & scripturis quæ dicitis, cōfirmate: & si tunc

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
me minus audientem cognoueritis, contumacem & pes=
simum uocate mortalium.

NEQVE multò modestius procedis, quum dico,
potuisse Christum pluribus uerbis dixisse: Panis factus
est corpus meum, uel in illo pane est corpus meum, sub=
fannas & dicis: Profecto, si tu illi cœnæ interfuisses, for=
sitam Christum instruere potuisses quo sermonis genere
utèdum fuisset, præcipue si post cœnam ob temulentiam
balbutire uidisses. Verum si ijsdem etiam uerbis, quæ tu
præscribis, fuisset loquutus, illa cum substantia tua spe=
rie ac differētia, alijsq; Sophistarum nugis subuertisses,
& eodem modo quo nunc, impossibilia dixisses. & cæt.
Quò tandē sermo ille tuus, mi Bilibalde? quare non & in
tuos talia uerba retorqueri pateris, qui nobis obijciunt
Christum potuisse in cœna dicere: Hoc significat corpus
meum, & dixerit, Hoc est corpus meum? Nunc quum
simile argumentum in uos uerto, Christum potuisse dice
re, Panis factus est corpus meum, panis substantialiter
est corpus meum, & non dixisse, sed tantum dixisse, Hoc
est corpus meum, ita ludis, quasi ipse inter pocula bene
potus scripsisses. Et quod iterum mihi obijcis nugas So=
phisticas, à quibus ego me satis alienum scio, iterum res=
spondeo, non me repudiare pulchras naturæ uias, Deo
seruientes in articulis fidei. Non ita temere illas Deus uo
riat. Ad magnam hominis utilitatē, & maximis ex causis
tāta rerū sit mutatio, ut gloria patris inde cognoscatur.

COM

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

COMPARATIONEM ferri & ignis cum corpore impanato, non esse aptam: tuis obijcitur, ego illam non probo.

QUOD INCONVENIENTIA PER ME allata, ab aduersarijs non diluantur, praesertim quod unū corpus in multis locis.

AMETSI lubens à conuictijs, quae tu sine fine cumulas, abstineam, neq; in ullum desbaccher, sed ostendam quid periculi possit error asserre: tu uero adeò exestuas, ut quū Papistarum transsubstantiatio à me taxetur, quam illi, ut inconuenientia quae refero, & uestra opinio admittit, uictè, & in Scylla periclitètur, tu mauis mihi salutis spem apostolico dicto negare (uir enim grauis haberi uis, & qui iudicio ualeas, nō frustra timeas) quàm aliorum & uestros errores coniungi. Et dū abstergere nitōr insanie probrum, quia in operibus Dei, ubi nulla cogit necessitas (quid. n. ad me, quod perpetuò clamitatis uos niti uerbo Dei, quum pugnet uobiscū spiritus?) ubi nulla Dei narratur gloria, ubi nulla nostra spectatur utilitas, quae mea est fides, nolim temere asserere naturæ ordinē uniuersum in pane mutari, ueritatemq; ob oculos lucentem, uerti in mendacium: ac dico rem, lectoris cēsurae cōmittens. Quis nunc infanda loquitur; num ego uel rapsodus, cōtra quē

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA
præcipuus sermo? Tu non contentus es uocare me insa-
num, dicentem unum corpus non esse in multis locis, ne-
que multa corpora in uno loco, neque corpus in atomo.
Quur non sic debaccharis in Lombardum & papistas,
qui nimirum hæc & multa alia uitare conati sunt? Nō
contentus es inquam me uocare insanum, nisi addas me
malo, impio, & uertiginis spiritu impelli, cum multis ali-
is maledictis. Et deinde nō patrocinator mihi, quod con-
munem hostem Transsubstantiatorem persequor, quod
tamen apud Barbaros Palæstinos Dauidem iuisset: sed
uacillare tibi, & Protheus quidam esse, ac meticulous ui-
deor, quum potentissimas duas fæctiones, quæ unquam
fuerunt, non exhorresco: sed per gratiam Christi, abie-
cto respectu, ueritatem derelinquere nolo. Illa me a incon-
stantia est, ille metus. Utinam tam potens esses doctrina,
quàm multiloquio: tam suauis charitate, quàm seuis
maledictione, parcius hæc sperarem à te scribi. Oro ego
lectorem æquum, conferat libros, iudicet, pronunciet
de modestiæ sobrietatisq; spiritu in utroque. Verum ad di-
lutiones inconuenientium uenio, & quod prouinciam
tibi imparẽ, aggressus sis, ostendo.

PRINCIPIO ut probes corpus Christi esse in mul-
tis locis, maxime glorificatum, affers illud Ioannis: Ne-
mo ascendit in cælum, nisi qui descenderit filius hominis
qui est in cælis. & addis: Nec est ut Sophismatibus tuis
solitis dictū hoc eludere queas, tanquam Christus deitate
sua

IO ANN. OECOLAMPA. RESPONSIO.

sua in caelis esset, quam de filio hominis uerba fiant. & c. &
 Deprehensus es, uir argutissime, sacra impure tractare.
 Haecine strenuitas tua in uerbis Christi, quae semel sona
 re incipis? Ita diluis quod obiectum; ita me Pighardos
 nescio quos doces? Sophisma tibi uidetur dictum Ioannis
 sic interpretari? Ergo tibi Sophistae Augustinus & Ca-
 tholici omnes, noui ac ueteres. Apollinarius autem ac
 Valentinus, non extremi inter Haereticos, de corpore Chri-
 sti bene censuerunt: Ergo Maria non fuit uera mater Chri-
 sti? Sic enim arguemus, Corpus illud in caelo fuisse, & de
 caelo descendisse. Equidem non te uocari haereticum,
 neque unquam temere iudicauimus: sed tu haereticorum con-
 demnatissimis expositionibus ad defendendum errorem
 tuum uteris. Seruit autem tibi & illud Vergilianum: Io-
 uis omnia plena. Quid sibi uolunt miserae illae offutiae?
 De corpore disputatio est, & tu de diuinitate arguis.
 Quam uellem Augustinum in libro ad Dardanum con-
 suluisses, dicentem: Cauendum est, ne ita diuinitate astrua-
 mus hominis, ne ueritatem corporis amittamus. Quo ni-
 mirum ostendit, amitti ueritatem corporis, si id in mul-
 tis locis simul esse dicamus. Proprium enim corpori est,
 in suo loco esse, & partem eius minorem ipsi toto. Iuxta
 suae deitatis praesentiam dicit: Coelum ac terram ego im-
 pleo: uerum iuxta carnem nunquam simul in duobus lo-
 cis fuisse legitur. Age iterum tibi delirus uidear. Corpo-
 ra ut tempore, ita & loco definita sunt. Probet mihi quis,

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

corpus, quod hodie esse coepit, ante millia secula, antequam esse inciperet, fuisse, & ita diuersa tempora simul completi: ita absurdum, ut quod unius presentis loci capax, in innumera absentia quoque loca se diffundat. Ecce hoc de angelis tam puris creaturis asseruisse, temerarium, & qui fit, ut absque temeritate tribuatur hoc corporibus? At tu perge clamando: Nuda uerba Domini, Nisi qui descenderit, filius hominis, qui erat in caelis, & admoventibus aures nega, uideq; quantum proficias, quantumq; abs

surda declines.

NONDVM DILVTVM ESSE SEQVI
multos fore Christos.

VLTA inconuenientia, que ego ex capite meo minime finxi (sicut tu posito pudore, mihi ascribis) urgebant, & urgent, ut tropum in uerbis cenæ agnoscerem. Hoc autem quod nunc profero, non à Pighardis, sed à Chrysostomo subsequutum cognoui. Dicit enim: Si multa essent Sacrificia, multi futuri essent & Christi. Hec enim inter alia eius sunt uerba. Proinde unum est hoc Sacrificium, alioqui in multis locis offertur, multi sunt Christi nequaquam, sed unus. In hunc uersum ego respexi, tu autem, ut eludas lectorem, alia obiter ad iuandos tardiores

IOANN. OECOLAMPA. RESPONSIO.

diiores adnotata, inuidiosissime rapis, quasi impedimenta
 ueritatis cognoscendæ mutatione circumstantiarũ. Quam
 les sanè expositiones, neq; ab hoste expectassem omnium
 infensissimo. Dic tu Bilibalde uiam quandã, qua possint
 imaginari multi Christi, unde occasionem sumere potue
 rit Chrysostomus cogitandi multos Christos. Equidem nõ
 aliter uideo, quàm quod præsentia corporalis multos da
 turã sit Christos, iuxta opinionem uestrã. Etenim si omnẽ
 carnem filiorum Israël una ac eadem anima, eademq;
 uerbi persona assumpsissent, sicut unicum corpus, nõ
 ne tot essent Christi, quot separata corpora assumpsis
 sent? Iam quum tot panes assumpserit, nõ solum corpus
 illud diuinum, sed cum corpore anima & uerbum, cons
 sectaneum erit monstrabilem in singulis panibus Chri
 stum, qui non unus erit, sicut nec unus panis. Nam si ani
 ma uel uerbum personam multiplicant, si uarijs se cor
 poribus iungat, quanto magis, si cum corpore uarijs pa
 nibus substantiue se uniant, personas multiplicabũt? Vul
 tis. n. ut in Sacrificio, hoc est, recordatione absit Christus
 substantialiter panis. Porrò propter illam maximã subs
 tantialem unionem futurum, ut ubi multi panes, ibi mul
 ta corpora, ibi multi etiã Christi. Igitur tu, si exacte uo
 luisses explanare Chrysostomum, ostendere etiam debe
 bas, quẽnam modũ ille poterat imaginari, ut sciremus
 quare nã sequeretur multos fore Christos: nã unum Chri
 stum multos inuisibiles Christos imaginatio non recipit.

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

Insuper dum calumniaris me circumstantias mutare,
 tuam mihi scabiem affricare niteris. Non est enim negle-
 cta circumstantia, quid, à Chrysostomo, quandoquidem
 dicit: Sacrificium est recordatio sacrificij, & totum est
 quod ibi fit. At si querereres per circumstantiam propter
 quid: Quare fiat recordatio, responderetur utiq; ob gra-
 tiarum actionem & charitatis protestationem. Ecce non
 dicit causa Sacrificij exemplar est, sed sacrificium exem-
 plar est. Hoc autem, subdit, quod nos facimus, in com-
 memorationem quidē eius fit quod factum est. Hoc enim
 facite, inquit, in commemorationem mei. Vos dicitis, illa
 consecratione fieri panem corpus: ille autem nihil nouit
 præter commemorationem: quæ licet tibi uideatur res ri-
 dicula. Sed si ita libet iocari de Sacramentis, quæ nobis
 Christus reliquit, nõ uideo quàm religiose, uel in ipsum
 uel in eius Ecclesiam affectus sis. Christus illa signa in-
 stituit: à Christo ea recepit Ecclesia pro Sacramentis, ut
 nomēclatura testatur, etiam si tibi nomen signi minus gra-
 tum sit. Dicis enim, quod si contendam esse signa, audas-
 ter te asserere, nationem malam & peruersam signa
 querere, fideles nequaquam. Sic loqui oportet eos, qui
 signorum distinctionem non recipiunt. Talia ingenia ad
 tractandas sacras literas sunt idonea. Soli fideles hæc
 signa pie frequentant, & tu audacter pronuncias natio-
 nem peruersam signa requirere, quum de alijs signis
 nos, de alijs Christus istic loci loquatur.

NON

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.
NON DILVI AB ADVERSARIIS IDEM

non esse figuram & figuratum.

ST ALIVD incomueniens, etiam ipsum
multo absurdissimum, à uobis minime dilu-
tum. Ecclesie consensu panis Dominicus sig-
num est sacrum, exemplar, figura, & an-
titypon, & proinde non erit signatum. Quod argumen-
tum quemadmodum tractatum est, nullis machinis per-
fringes. Frustra enim sic diluis, quod Basilius dixit anti-
typon, uerum erit, dummodo recte accipiatur: nõ quod
corpus Christi diuersum quid sit ab eo corpore, quod sub
panis specie continetur. Esse enim unum & idem, Do-
minus expressis uerbis confirmauit, dum ait: Hoc est cor-
pus meum, quod pro uobis datur. Eandem Billbalde can-
tilenam semper occinis. Fuerit ne hoc patrum germana
sensa referre, Eucharistia antitypon est, uel Sacramentũ,
si nihil diuersum dicat à corpore Christi? atqui propte-
rea est exemplar, uel antitypon, quod non sit ipse typus,
uel id quod respondet exemplari. Alioqui non erit quod
uere dicas sacramentum: nisi improprie. Sic responderet
etiam Sabellius Christũ esse filium Dei, uerum esse, si nõ
accipias personam diuersam à patre. Ceterum pater &
filius eadem persona esse non possunt, sic etiam signum
diuersum est à signato. Immerito autẽ uerba cenæ aptas
tue solutioni quæ nõ intelligis. Idem enim agis, ac si quis
dicat Iudæis, Agnus paschalis quẽ comeditis, est ille ipse,

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

quem patres uestri immolarunt in AEGYPTO, & sic ipse est antitypon: quod si non dixeritis esse illum ipsum agnum, neuiquam erit uere antitypon, quia Dominus dixit: Victimam transitus Domini ipse. Quantis stipendijs conducendus erit nobis talis theologaster, imò tantæ auctoritatis theologus, cuius interpretationem rigidam, & ad literam omnia exigentem, nisi osculatus fueris, diuinæ detraxeris potentie, mendacemq; Deum ac miserum feceris Christum, qui tuis sophisticis ratiunculis subiaceri cogatur: imò mansuetum agens doctorem, orabit. Noli bone uir, noli Christum in ordinem redigere, sed patiare, ut uerba sua uera sint. O sannas, ô aculeos, ô blasphemias, ô mastigoseis. Quas compedes Christo iniicimus, qui nihil aliud spectamus, quam ut illi sua dignitas salua fiet, & nullorum somnationibus ridicula esse incipiat. Sat superq; satis, quod in cruce humiliatus est, nunc gloriose prædicari meruit. Heres autem, nescio sciens uel ignorans: ac offenderis in nomine, Figura, quum hoc te non lateat quod dixerim esse figuram, idem, quod significare uel representare: tu uero ita somniculose colligis, perinde ac legales figuras, quæ Christi aduentum præcedant, reducam: imò minores, quia panis noster à terra, manna autem à cælo, & existeret Christus ipse minor figura sua. Non debent tantum uirum tales minutie morari. Sed audi patienter: Figure ueteris legis habent duplicem respectum. Nam uel respiciunt Christum ipsum, qui est

IOANN. OECOLAMP. RESPONSO.

qui est impletio & finis legis, ac figurarum omnium: atque sic proculdubio incomparabiliter inferiores sunt figurato suo, cessaruntque uel respiciunt ceremonias noue legis, utpote Baptismum, uel canam Dominicam, & sic pares censendae: neque est discrimen aliud, quam quod ille praecedunt, nostrae sequuntur. Dignitas autem caritatis erit ex fide, illis probe utentium, interim gloriae Christi nihil deccedit. Quod Augustinus contra Faustum sic tractauit: Huius sacrificij caro & sanguis ante aduentum Christi per uictimas similitudinum promittebatur, in passione Christi per ipsam ueritatem reddebatur, post ascensum Christi per Sacramentum memoriae celebratum. Post tam clara uerba Augustini, dociles utique Sto machari in nos minime deberent. Porro ad Tertullianum uenio, unde nomen figurae receptum.

TERTULLIANI SENTENTIAM CONTRA MARCIONEM à me fideliter adductam.

NVNC EXCVTIAM & aliam molestiam, quod sententiae Tertulliani infidelem me facis interpretem: & primum te moneo ut μεμψιμοσίαν à te ponas. Neque enim te uel alios ullo, ne dicam omni conuitorum genere aspersi, hoc loco tantum testatus sum uestram expositionem Marcionitarum heresi ancillari, & eam tutari: non autem illorum labes uos maculaui. Quid si inuitis uobis illi arma haec uestra

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

corripient; num propterea uos eritis Marcionite? Præ-
 ter charitatem est tam suspiciosum esse, multo autem ma-
 gis non est christianum geminata conuitia rependere, ubi
 etiam iuste proficissum te cognoris. Et tu in spiritu leni-
 tatis tuæ mox affirmare audes me cum Marcionitis Chri-
 sto tantum phantasticū corpus attribuere, & plus Mar-
 cionitis ipsis insanire, Christoq; nec ficticiū corpus re-
 linquere. Equidem si nullum uerbum in Tertulliano fœ-
 liciter exposuissem, haud meruissem sic à te traduci.
 Qua conscientia coram Deo, qua fronte corā hominibus
 non erubescere sic laceffere; & Christi nomine christia-
 norumq; consortio spoliare amicum? Hūc hūc nimirum
 spectat ille magni fauoris titulus, quo librum uenditas:
 de quo tamen nihil agis, sed suspicionem inculcas lecto-
 ri, quasi surrexerit, uel in uicino sit haresiarcha, ueram
 carnem Christi, & uerum Christi sanguinem negans: &
 nunc me palam fingis, ne dicam mentiris aperte, esse ta-
 lem, quum omnes libri, omnes sermones, atque adeò uita
 mea contrarium testetur. Neq; enim si non asseruero in
 pane ueram carnem, confestim & ueram carnem nega-
 rim. Hoc me christiana docuit ecclesia, illud error eorum
 qui nec Christi nec sua uerba intelligunt, tradit. Esto autē
 & hæc iniuria cum alijs tibi condonata, incumbit nunc
 ut ostendam me Tertulliano minime fuisse iniquum, neq;
 operæ precium omnia aut illius aut tua uerba recensere,
 sufficiat ea, quæ proposito conducunt, non omittere. Ac
 ceptum

IOAN. OECOLAMP. RESPONSIO.

ceptum enim, inquit, panem, & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, hoc est corpus meum dicēdo, id est, figura corporis mei: figura autem non fuisset, nisi ueritatis esset corpus. Cæterum uacua res, quod est phantasma, figuram capere non posset. Hæc ille. Tu putas, quod male me habet, quia dixerit: Corpus suum fecit, sed ne sis meo nomine sollicitus. Veritas pro me est, & proinde mihi minus hinc negocij ad me redit, id quod mox accipies, modo à conuicijs abstinere queas. In hoc fraudē mihi imputas, quia Tertulliano dicente: Corpus suum fecit, ego exponam, fecit corpus, id est, fecit figuram corporis. Verum id non tam mihi quàm auctori ascribendū erat, qui seipsum ita exponit. Etenim si subiunxisset, & nō præmississet, fecit corpus suum, sicut subiunxit & posteriore loco dixit, est figura corporis mei, deprehendisses me utique: nunc uero quum prius dixerit, Fecit corpus suum, & deinde exponendo subdit: Hoc est corpus meum, id est figura corporis mei, quia expositio sequi solet, liquidò ostendit quid intellexerit, per hoc quod corpus suum fecit. Vide an non ipse iterum deprehensus sis, & immodicum carpendi studium te seducat? Porro quia salua tua tibi dulcis est, in sequentibus quoque nihil feliciter assequeris. Contendis enim figuram non accipi pro signo, sed pro forma & specie panis: ita ut quemadmodum figura corporis carnaliter in pane cōtinetur, ita & figura corporis Christi non nisi caro & sanguis Chri

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
 si existat. Hoc est linceis oculis Tertullianum introspi-
 cere. Vnde illa interpretandi licentia? Quid licentiam
 hanc sequetur, si sic docere mundus tecum pergat? Quæ
 scriptorem suarum lucubrationum non pœniteret? Quæ
 ueritas non mutaretur in mendacium? Tertullianus in-
 quit, est figura corporis, tu exponis est forma uel species
 panis: & plura tua uerba paucis dicam, est species cor-
 poris impanati. Vnde facies uerisimile hoc commen-
 tum? Quomodo quadrabit contra Marcionem? Caro
 enim si talis in pane, erit inuulnerabilis, impassibilis,
 & prorsus talis qualem optat Marcion: & quomodo
 ea nobis illam uulnerabilem, passibilemque, ac fragilem
 representabit? aut manebit illa caro Christi in cruce sic
 inoffensa, ut illa que in pane? eritque uoti compos Mar-
 cion. Si exponis, Hoc, id est, panis est species panis: uel
 (ne uidear te uelle illaqueare uerbis) est species carnis
 impanate, à qua & uisibilis carnis ueritas probatur,
 quomodo substantiue expones, panis est forma, uel spe-
 cies? quomodo coniunges quod apud Lucam sequitur,
 quod pro uobis traditur; nunquid tradita illa species?
 Velle hoc loco te diffusius rem enarrasse: ita n. inuoluis
 sermonem, ut intelligi nequeas quomodo pugnes contra
 Marcionem. Et data opera impingis in uana uerborum
 lenocinia, que sine causa mihi tribuis.

QVAERIS QVO PACTO ex pane so-
 lo

lo probare potuisset Christum habuisse uerum corpus, quum ex non carne nequaquam caro probari posset. Quale enim argumentum hoc esset, Caro Christi sub figura, & non uere sub pane latet, ergo corpus Christi ex carne quoque constat? Verum non ita delirat tantus uir, sed ex pane, qui iam uerum corpus Christi factum comprobat Christum etiam uerum corpus habuisse: nam nisi ita fuisset, nec panis corpus eius fuisset. Mi Bilbalde: Non delirat tantus uir, sed tu delirantem finis expositionibus tuis uere adulterinis, quæ te rerum Theologicarum expertem comprobant. Quæ esset oro illa probatio, idem per idipsum, idq; obscurius probare contra tam obstinatum hereticum? Qui non recipiebat uerum Christi corpus in cruce, quomodo persuadeatur per minus uerisimile, per uerum corpus in pane? At ut questionibus tuæ respondeam, quero uicissim ex te: Quomodo Hieremias ostenderit ac probarit ueram & irreparabilem ueræ urbis Hierusalem deuationem, quando in laguncula testea, quam in Tophet conterebat, destruendam prædixit; Nunquid ut uera de struetio doceretur, necessarium erat in doliolo tantam urbem contineri? Non sic ineptis scio, sed ex uera ueri dolioli contritione, cognosces ueræ ciuitatis ueram contritionem, sufficitq; illic ad euidentiã rei, non phantasticũ doliolum, sed uerum: & non imaginariam contritionem sed ueram, ut & ueritas urbis deuanstandæ cognoscatur.

AD BILLIB. PYR. DE EVCHARISTIA

Sic & Christus mortem sui corporis nobis commendās,
 ut & ueram & utilem nobis fore doceret, panem dele-
 git uerum, unde mors uera cognosceretur: quia panis ue-
 re frangebatur, & utilis crederetur, quia substantiam,
 quo pasci & in uita cōseruari solemus, in mysterium ac-
 commodauit & consecrauit. Vbi autem mors uera &
 utilis comprobatur, consecraneum comprobari & ue-
 rum corpus: atq; ita fractio & distributio panis ad pro-
 bandam corporis ueritatem plurimum seruit. Vides ni-
 hil esse delirij? Sicut enim si probare uelim ueram quan-
 dam fuisse ciuitatem Hierusalem, de uastabilē tamen, pro-
 poneremq; figuram laguncule testee, quae uera lagun-
 cula, & fragilis, nōne figuratum figurae responderet?
 Ita & Christus utique in cæna figuram mortis multipha-
 riam prædixit & commendauit, euidentissime tamen in
 Sacramento panis. Cæterum & alia Tertulliani uerba
 non tibi sed mihi suffragantur, addit enim: Vacua res,
 quod est phantasma, figuram capere non possit. Quasi
 dicat: Si corpus Christi non fuisset uerū corpus, quid opus
 fuisset tali figura præcludere? Et hoc quoque est, quod di-
 cit: Figura non fuisset, nisi ueritatis esset corpus. Quo
 dicto nimirum uult stultum fuisse multas figuras præmit-
 tere, si nihil ueri sequatur. Stultum esset hæderas ante
 domum suspendere, nisi uerum uinum uenale foret. Itaq;
 in cæna panis fractio, figura erat, quod Christus pro uir-
 ta mūdi passurus esset: nobis autem symbolum est, quod
 pro

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

pro mundi uita passus sit. Res planior est, quam ut multis uerbis egeat. Tu sanè somnia, ut uera idola, nugis ac cō uicijs, quem admodum par est, exornas. Denique quod Tertullianus subiūgit: Nullius enim corporis sanguis esse potest, nisi carnis: nam & si quæ corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe sanguinem nisi carnea nō habebit. Ita consistit probatio corporis de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis. Hæc Tertulliani uerba non diabolico consilio à me omiſsa fuere, sicut tu calumniaris, sed quod nō magnopere referre existimarem: neque enim probandam ueritatem carnis & sanguinis susceperam: quæ certior est hodie, quam ut ulla probatione opus habeat. Tertulliano autem opus erat contra Marcionem, minime autem uult probare ueram carnem in pane, sicut tu gloriaris, & acuram tetigisse te putes, toto cælo oberrans: sed Christum uerum corpus habuisse, quia symbola non tantum corporis, sed & sanguinis, qui citra corpus uerū esse nequit, reliquerit.

HOC obiter non transcundum, ut admoneare quod nōdum intelligas quid sit consecrare uel sanctificare. Antea nos magicen, quam Theologian hac uia docebis, aut dic unde tuā expositionem sumpseris, qui tanta auctoritate urges & dicis: Caue quantū potes, ne cōsecrare aliter accipias, quam pro benedicere, ac panem & uinum in uerum corpus Christi & sanguinem uertere: non uiribus proprijs aut humanis, sed Dei potentia, & ui uer-

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA
 bi. Nos enim uerbum requiremus, quo nobis hoc com=
 mendatum sit. Nam quod Dominus dicit, Hoc est corpus
 meū, longe aliud sibi uult, quā quod homines tale quip=
 piam iubeat. Consecrata autem sunt, quæ iam non com=
 muna & prophana, sed quæ sacris usibus adaptantur,
 ut Grammatici definiunt. Nomen consecrandi scriptura
 cene non habet: uerum quia Christus ritus istius author
 est, neutiquam ille à fidelibus uiolabitur, & sic consecras=
 tus erit: neque ad hoc opus fuerit, ut pani corpus reali=
 ter uniat. Ecce adhuc noster est Tertullianus: & sunt
 quidam tuarum partium, qui libenter illum nobiscum
 sentire permittunt. At tu nihil boni consulis, semel exes=
 suare incipiens.

EVNDEM NOSTRVM ET PATRVM
 spiritualem cibum.

IN VESTRA sententia obrepebat &
 aliud ἄτοπον, non fore eundem cibum spi=
 ritualem nostrum & patrū, quod iuxta Pau=
 li sententiam indignum foret, quem sic ex=
 ponit Augustinus. Tu autem ad eò indulges freno, ut nō
 consulto Augustino, me taxes, faciasq; uerba Augustini,
 mea. Nam quod dico, Eundem cibum spiritualem, quo=
 modo manducarunt, nō intelligo: uerba sunt Augustini,
 indicatusq; locus est: quere, aperi oculos, & inuenies,
 illumq; argue, & non me sic tunde, perinde ac essent
 omnium

IOAN. OECOLAMPADR. ESPONSIO.

omnium quas citam sententiarum, deprauator. Ecce deprehensus es & hoc loco. Ad cetera inania, que de figura dicis, supra responsum est. Et pleraque talia sunt, ut contemni magis, quam reijci mereantur. Nam quedam in Chrysostomo, Cypriano, & Augustino dicis me reddidisse caliginosiora, sed quia non indicasti, certus sum quo studio occultes. Excerptis ex Chrysostomo, quod farinae tue cōducibile uidetur: præterfilis autem id quod ad explanandum attinet. Etenim si illum more tuo nobis obiecturus es, Transubstantiationem plus quàm papisticam inuehes: probabis & calicem mutari in latus Christi, & ex igne facies spiritum sanctum.

CAETERVM quid prohiberet suam reuerentiam, iustumq; honorem symbolis exhibere, quum Paulus interminetur tam grauia indigne de pane edentibus, & de poculo bibentibus? Dixi quod suam mereantur reuerentiam, & non simpliciter: que autem illa sit, referuo in alium locum, & alibi dixi.

DE UTILITATE EVCHARISTIE.

DISCENDI gratia indagare quenam ex operibus Dei nostra sit utilitas, nunquam pro piaculo & blasphemia habitum, sicut tu mihi improperas. Scimus enim Deum nihil absque utilitate fecisse, sed omnia ad sui ipsius

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA
gloriam: vidit enim Deus omnia quæ fecerat ualde bona.
Quod si bona, utique & utilia. Quanto autem meliora cog
noscentur, tanto magis gloriam Dei manifestant, & nos
ad gratiarum actionem accendunt. Quid prohibet igitur
idipsum in Sacramento hoc inquirere, quid profit carna
nis presentia? quæ si affuerit, absque utilitate minime esse
poterit. At dum hanc quero, tu sic arguis, quasi cum Iu
deis offendar, etiamsi assit utilitas, & opponis mortem
Christi. Qualis oro hæc comparatio? De morte Domini
audio: Nisi granum frumenti mortuum fuerit, fructum
nullum affert: si mortuum fuerit, plurimum afferet fru
ctum, ubi hoc de carne in pane audimus? imò audimus
Caro nihil prodest. Et quod ex sexto capite Ioannis as
fers, omnium eruditorum consensu nihil ad sensum tuum
facit. Neque enim qui Sacramentali modo, sed qui spiri
tualiter carnem Christi manducant, æternam uitam obti
nent. Morte Christi nihil minus fidei nostræ imbecillitas
terrore peccati concussa, carere potest, nihil æque ac il
lamentem reficit: atque adeo, ut citra carnalem cenam
spiritualiter impinguet. Utilitas autem carnalis presen
tiæ à uobis nulla adhuc proposita est. Sanè phantasticæ
dulcedines, & αἰσθηματικὰ θαυμάσια superstitionum
quos uocant deuotarios, nihil moror, sciens omnia sola
cia conscientiarum uana, quæ non ex fide. Equidem &
iacuram in carnali presentia monstrare possem. Nam
si quam hic sperare liceret utilitatē, nō inueniremus eam
in

IOANN. OECOLAM. RESPONSIO.

in cruce, & spiritali manducatione: unde confectaneum mortē Christi non esse sufficientissimi meriti. Porro quod Christus in cæna (hoc est, in eo, in cuius commemoratio nem sit cæna) remittit peccata, nō in causa est quod impanatus sit, sed quod promissioni illi, quæ peccata remissa annūciat, fides habeatur. Eam autem fidem etiam extra cænam illam ceremoniam habere possumus. Tu igitur frustra distinguis inter satisfacere pro peccatis & remitti peccata. In cruce enim satisfactū est pro peccatis, remissaq; ac ablata sunt peccata, non mea tantum, sed & totius mundi. Verū, satisfactionis & remissionis tunc capax esse incipio, quum fidē habuero. Roboratur mēs fide in meritum Christi in cruce, memoria autem in cæna nobis commendatur. Itaque nullus singularis fructus carnalis præsentia, uel in manducatione uel ante manducationem. Obijcis, Igitur reijciamus ritum illum penitus, si nullus commemorari potest fructus. Hic respondeo, nō me dixisse cænae usum inutilem, cuius cōmoda supra monstraui, sed de carnali præsentia in ea cæna loquutus sum iuxta uerbum Domini, qui dicit, Caro nihil prodest. Ceterum dum dicis te edere secundum institutionem Christi, neq; sic utilitatem carnalis præsentia nos doces. Oro autem iuxta institutionem Christi manduces: iussit enim ille, edere panem, & non dixit, In pane comedite corpus. Dixit Hoc est corpus meum, ut memoriam passionis commendaret: nō dixit panem in corpore includi. Itaq;

AD BILLIBALD. DE EUCHARISTIA
 ne quibus recordationem Dei habere possumus. Reijce
 & prædicationem uerbi, eò quod spiritus. intus docere
 potest. Nondum reprobasti idola, quæ à Deo prohibita,
 & nunc tam seuerus es censor in symbolis loco submo-
 uendis, nisi deificentur. Annon ipse fateris te non aliter
 quàm spiritualiter manducare & bibere; quomodo igitur
 constant uerba tua? Si spiritualiter manducas, quid
 carnalem cœnam apparas? Fateris in pane corpus, &
 panem substantiue corpus, & negare potes te contactu
 panis nõ uniri carni Christi, & carnaliter edere? Quos
 modo & illa constant?

IRENAEI SENTENTIAM FIDELI-
 ter à me citatam.

HIC DVM sententiam meam confirmas,
 quod carnaliter non edas, neque caro carni
 uniatur, uideor tibi iterum perperam usus
 uetustissimi irenæi testimonio, quæ apparet
 te uel non legisse, uel non intelligere, adeò nihil tibi sus-
 fragatur: & in illo ipso quoque authore ne uerbum qui-
 dem commonstrasti ueritati sententiæq; meæ aduersum.
 Mentem authoris in libro de uerbis cœnæ reddidi, nunc
 refellenda sunt ea tantum, quæ contra me subintulisti in
 hæc uerba: Cernis hic uanos appellari, qui dispositionem
 Dei contemnunt & negant calicem Eucharistiæ commu-
 nicationem sanguinis Christi esse: & panem quem fran-
 gimus

IOANN. OECOLAMPA, RESPONSIO.

gimus, communicationem corporis eius esse. Audis & mixtum calicem, & fractum panem, quando uerbum Dei percipit, Eucharistiam fieri corporis & sanguinis Christi. Fieri inquit, non significare: non imaginarie, sed uere, & re ipsa, licet tu iterum hic & ubiq; tropoꝝ logice argutari coneris. Quo pacto enim fieri posset, si solum significaret, & non fieret? Sic tu uerba Irenæi sensui tuo applicas: sed præcedentiã sequentiãq; legenti, aliam mens eius apparet. Vanos enim uocat, non negantes panem substantialiter corpus Christi. Nam aduersus illos disputationem non suscepit, sed eos percellit, qui creaturas Dei bonas, & carnis resurrectionem negant: colligēs more Apostoli à resurrectione Christi nos quoq; resurrecturos: & deinde confirmans à ratione sacramentorum, per quæ communicationem corporis & sanguinis eius habemus, ut nobis promissum sit, quod Christo mortuorum primogenito concessum. In quem sensum illud ex Corinthiis citat Irenæus. Deinde dum dicit, perceptione uerbi Dei fieri Eucharistiam, deterres à Tropo, sed frustra, neque tropo mihi opus est, neque locus permittit. Nō enim simpliciter dicit fieri corpus uel sanguinem, sed Eucharistiam. Quid est Eucharistia, nonne gratiarum actio? ea nimirum fit inuocatione Dei: nam quoties rite fit illa gratiarum actio cum symbolis, nullo opus miraculo. Sic & celebrationem corporis fieri dicimus. Quin & Augustinus contra Faustum simili modo

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

Manichæos adoritur, Fausto enim obijcienti: Nobis cir-
ca uniuersa, uobis erga panem & calicē par religio est.
Hoc ideo obijciebat, quia Manichæi dicebant naturam
Dei in alimentis omnibus teneri ligatam, quæ cum ab
electis uelut sanctis in refectiōem corporis edendo ac
bibendo assumerentur, per illorum sanctitatem solueren-
tur ac liberaretur. Hanc absurditatem pessimam impro-
perabant Christianis, eosq; erroris socios facere uole-
bant, eò quod in pane & uino corpus & sanguinem
Christi existimabant uobiscum, & sic Deum quoq;. Eos
refellit Augustinus his uerbis: Noster panis & calix, non
quilibet, quasi propter Christum in spicis & in sarmen-
tis ligatum, sicut illi desipiunt, sed certa consecratione
nobis mysticus fit, non nascitur. Attende uerbum Augu-
stini, fit mysticus inquit, id est, sacramentum esse incipit.
Nullo hic opus tropo. Iam uestra opinio, ut panis subs-
stantialiter sit corpus Christi, plus habet religionis Ma-
nichæorū, quàm si nasceretur in spicis Christus ligatus:
maxima enim unio est, substantiue esse unitum. Et dicit
diuus Augustinus ultra: Manichæos peius desipere, uel
si nos cum illis conueniremus, quàm si propter panem
& calicem Bacchum & Cererem colere existimaremur.
Neq; hoc apud Irenæum prætereundum est, quod dicit:
Qui est à terra panis, iam non communis est, sed Euchas-
ristia ex duabus constans rebus, terrena & cœlesti. Pul-
chrum sanè dictum, & naturā explicans sacramentorū:
quia

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

quia ex uisibili inuisibiliq; cōstant, quæ hic terrenum uocat & coeleste. Coelestia enim inuisibilia dicuntur. Adest panis uere res terrena, per quã manuducimur ad inuisibile quiddã, qd' gratiarum actiōe et memoria eius adest. Vnde panis uel aqua nō ultra cōmune quiddã est, sed inuocatione Dei fit sanctificatū. Sunt qui his locis Irenæi, quem non capiunt, supra modum gloriantur: è quibus nuper in conuentu Badensi Heluetiorum Eccius & Faber Constantien̄. modestiæ suæ specimina protulerunt. Nam contra eos cum Transsubstantiationem in Rhomanam Ecclesiam præter uerbum Dei, patrumq; priscorū authoritatem inductam esse, ex hoc loco ostenderem, illi tanquam uictoriæ compotes, quasi pro se staret Irenæus, petiuerunt eius testimonium in acta referri: quumq; sequenti die per Fabrum, quid inferendum recitaretur, in compendium uictoriæ intempestiue pronunciatum est, Duas primas Conclusiones Eccij, in quibus asserebantur Corporis Christi in pane præsentia, & pro uiuis ac mortuis in Ecclesia sacrificium, tam euictas: atque eum rumorem statim procul diuulgarunt quiddã, quum tamen neutram adhuc recte aggressi essemus, & Irenæus rei, quæ tunc agebatur, obstaret maxime. Proinde nulli mirum, si Pyrgopolynices isti passim suas uictorias ac triūphos ebuccinent. Sunt nonnulli, quibus satis est, si clamore uincāt, etiam si res ipsa parū excutiat. Veri amantes, non cuius rumori credent.

AD BILLIB. PYR. DE EVCHARISTIA

CIRCA Epistolam Cyrilli ad Nestorium abiuras
κρτωφωρυσιαμ, & dicis quod sciam uos per fidem ac my-
stice communicare. Mi Bilibalde, si ita est, quare tam ma-
le audio? quare me persequimini? Verum sermo uester
non constat. Vel de fide non satis, quid uelitis,
intelligo. Fortassis autem & nomen
mysterij & mystici secus acci-
pitis, quam Ecclesia
olim solebat.

QVOD VERBA SCRIPTURAE SEN-
tentiam aduersariorum nusquam confirment.

EXPENDI diligenter quicquid in toto li-
bro tuo contra me euomisti, & nondum
inueni uel unam e coniecturis meis, quam
repuleris: nondum disparuit unum incon-
ueniens per uos admissum: nondum uel unius sancti Do-
ctoris per me citati sententia, infideliter tractata cōproba-
ta est. Plenus aut sum cōuitorum tuorū, satur scommatū,
diues contumeliarum, quibus aures tinniunt. Licet autē
doleam propter multorum offendicula, condono tamen
propter eum, qui opprobria exprobrātium prior tulit.
Videbo nunc quid in uerbis Christi ualeas, & quā ra-
diēt gladius uerbi Dei, quo me iugulandum es intermina-
tus. Verum arma Christi timeant hostes eius, me enim
non feriunt, qui nihil optatius habeo, quā si à Christo
aberrem

IO ANN. OECOLAM. RESPONSIO.

aberrem, uirga & mucrone eius in uiam reuocer. At tu
 gloriaris plurimum, & ad ferenda uasa Domini, quouis
 puero es imbellior. Proinde recte facis, qui aliena implo
 res subsidia. LUTHERI uiri uere admirabilis, &
 amicorum meorum Nordlingen. ac Halleñ. concionato=
 rum, quos testaris copiosissime contra me egisse, oblitus
 opinor, quod in prima charta epistolæ præmisisti, expe=
 ctasse te num isthic emergeret, qui scriptis meis respon=
 deret, dicensq; inanem fuisse præstolationem. Fortassis ad
 rem attinebat, etiam Norinbergæ quendam in me scribe
 re, & nulli isthic res diuinæ æque curæ erāt atq; Pyrkais
 mero. Expectabo itaque ut ex singulis ciuitatibus, ad me
 perdendum, linguam & calamum suam contra me ar=
 mantes, profiliant. Atque ô utinam contra me, & non
 contra uerbum Domini. Cæterum illis pridem respon=
 sum est, responsurusq; fortasse sum plura, si Dominus des=
 derit. Diluta sunt, quæ uel tu omnium minimus, uel Mar
 tinus eruditorum princeps, uel cæteri de hac re scripse=
 runt, & legere potuimus. Refutauit autē & Zuinglius
 copiose. Verum belle isthic agitur. Plaustra conuitorum
 è ciuitatum uestrarum portis egrediuntur, per quas nō
 ingrediuntur innocentium apologiarum uel triobolares
 corbiculi. Cæterum hæc Deo iudici, & ueritatis defen=
 sori curæ erunt. Porrò, hic quid tibi respondebo, quum
 uix des occasionem respondendi, testerisq; de his nihil te
 scripturum? Leuas igitur me non paruo onere, saluâque

AD BILLIBALD. DE EYCHARISTIA

Sunt mea. Nihilominus nolim dicas te in ullo uel minimo, cui non responderim, cōtemptum. Principio igitur, quod gloriaris, & tanquam superbo uectus equo, in uerbis cœnæ confidens, dicis illa hunc sensum tuum tenere, siue discerpantur, siue intercidantur, siue relinquuntur. Verum ego ea nulla commutatione uel discerpserim, uel interciderim. Sed quem sensum habeant, ex præcedentibus sequentibusq; dimittor, & ex gloria Christi, nostraq; utilitate quæ omnia faciunt ut tuo sensui seruire nequeant: quin & apud manifestiores euangelistas occurrunt, quæ cum sensu tuo pugnant. Afferes autem & dicta quædam Apostoli ex epistola ad Corinthios. Vnum est, quod & supra tractauimus: Panis quem frangimus nōnne communicatio corporis Christi est? Dicit inquis communicatio, non commemoratio, & est, non significat. Mi Bilibalde, scio te uirum ciuilem, qui & ciuilem sermonem apud Paulum agnoscere queas, tamen si hoc loco sis cunctatior, Agnosces tamen olim. Sumam exemplum è media plebe: Mendici plumbo publico signati, se mutuum agnoscentes, dicunt, Nōnne plumbum quod in pallijs gestamus, communicatio eleemosynæ ciuitatis est? Quis dicet plumbum publicū esse ipsam eleemosynam; & non signum, quo eleemosynæ participes se agnoscut? Sic utiq; & panis quem frangimus, siquidem illum digne manducamus, symbolum est, quo agnoscimus eos, quos pro participibus omnium meritorū corporis Christi habemus.

IOAN. OECOLAMPAD. RESPONSIO.

benus. Sicut sequentia uerba mox interpretantur: Vnum corpus & unus panis multi sumus. Repelle & hic si iustum est tropum in uerbo sumus, & uide quantum probes. Nolo ego alium interpretem quam Paulum ipsum. Præterea si ita mordicus in hæres literæ, quomodo expones; Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ demoniorum? Quæ est illic communicatio; nunquid in mensa inclusus habitabat demon? Si Iudæus dixisset: Agnus paschalis quem edimus, nonne cõmunicatio agni Aegyptij est? subindicans partam libertatem & cætera bona, putas ne ex necessitate sermonis sequiturum; Ergo agnus Aegyptius est substantiue in agno paschali?

Aliud est dictum Pauli. i. Corin. ii. quo & ipso infeliciter uteris. Dicit enim. Qui ederit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Quod dictum tu satis ridicule examinas, quod non dicat: Qui fecerit indigne commemorationem, sed qui ederit & non spiritualiter, sed realiter intelligatur. Bone Bilibalde, quis negat realiter edi panem præter papistas? Num tu realiter corpus edi dices, quod paulo antea negabas; spiritualement manducationem & mysticam agnoscens? Non putas posse reum fieri corporis & sanguinis, nisi panis sit corpus substantiue? Nonne si quis irrideret aquilam in portis isthic, nonne fieret reus iniuriarum reipublicæ? neq; tamen ciuitas in aquile signo est. Contemptus enim symbolorũ, uergit usq; in eos,

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

quorū dignitas in symbolis cognoscitur. Sed de his omnibus pridem responsum est. Omnis uir orans, inquit idem Apostolus, habens quicquam in capite suo, probro afficit caput suum, & caput eius est Christus, nunquid propterea in capite eius substantiue erit Christus? Eadem infœlicitate nescis dijudicare corpus domini, quod Christi corpus longe aliud sit quàm propheta. Non enim dijudicat corpus Domini, quem mors Domini cognita (quam profitetur in Sacramento) non extimulat ad nouam uitā & charitatem. Alia dijudicatio, quam tu ponis, hactenus parum nobis utilitatis attulit. Ruunt igitur & que hoc loco contra me iacularis, & mea per gratiam Christi adhuc in tuto sunt & intacta.

ADVERSARIOS NULLAS SCRIPTURAS cum ipsis pugnantes soluere.

STAT adhuc cōtra uos dictum Ioan. 6. Caro nihil prodest, & tanquam Angelus Domini me satis munit, ne à sano sensu abducar. Caro enim Christi non propter hoc nata est, ut in os nostrum ingrediatur, & manibus nostris gestetur, sed ut sancta ministerio redemptionis nostræ, ascendat in cœlos: inde ad iudicandum in maiestate descensura. Manducabilis autē est à nobis longe alia ratione, quàm ut substantiue & physico modo pani uniatur. Unde tu non solum crasse, sed & impie exponis: Nisi manducaueritis

IOANN. OECOLAMP. RESPONSIO.

ducatur carnē filij hominis . Siue autē de carne Chri-
 sti, siue de carnali sensu exponas, nihil tuam causam ius-
 uat. Non enim in sola carnis cum dentibus disceptatione,
 carnalis intelligentia est, sed est etiam carnalis sensus
 (ne dicam quid asperius) si dicas panem substantiue cor-
 pus Christi, uel in pane includi corpus, uel in pane man-
 ducari corpus. Crassa hæc sunt, & gloria Christi indig-
 na, nulliq; nostræ utilitati seruentia . Proinde Christus
 antequam diceret, Caro nihil prodest, præmittit : Quid
 igitur, si uideritis filium hominis ascendentem eò, ubi
 erat prius ? Quo uerbo indicat carnem, suo officio per-
 functam, à nobis abducendam: & se absentem corpore,
 præsentem spiritu ac diuinitate, uiuificaturum, ac dire-
 cturum corda nostra . Ad quod & omnes scripturæ ut
 doceant, tēdunt. Dissimulas postea qua de causa citarim
 locū Matth. 24. nēpe quod aduentus Domini sequendus
 alius futurus sit, & interim conuertis te ad facetias tuas
 illas suauēs, perinde ac hoc loco humanis rationibus ni-
 tar . Verum apud candidos lectores causam non meam,
 sed tuam deteriorem reddis . Vide enim quàm per bello
 argumento insistas, Christus abiit ad patrem, ergo non
 reliquit nobis, ut commemorationem eius peragamus,
 aut carnem eius manducemus . Bone uir, quomodo tales
 Syllogismos, qui in mentem meam nunquam uenerunt,
 meo nomine excogitas ? Quid enim aliud clamat totus
 meus liber, quàm relictam nobis memoriam Christi; &

AD BILLIBALD. DE EVCHARISTIA

manducationem carnis ac bibitionem sanguinis spiritua-
lem nobis necessariam? Sed in hoc tibi non consentio,
quod panis sit substantiue reale corpus Christi, & quod
edatur in pane realiter corpus alio modo quam mystice.
Quid item ad rem attinet, quod dicis Christum promissis-
se, se fore nobiscum usque ad consumationem seculi?
Nemo sapiens hoc de carne intelligit, quod de uirtute
ac benedictione, diuinaq; protectione intelligendum.
Qui enim ubique per suam essentiam, is per gratiam
à dilectis suis nunquam se separabit. Quandiu scriptu-
ram sic misere tractas, mi Bilibalde, ne feras egre, etiam
si te actuos pro acutis & coelestia spectantibus non ha-
beamus.

CONCLUSIO.

IGITUR VIR amice, quem ab initio li-
bri usque ad finem, ne in uno quidem uer-
su uel dolosum, uel impium, uel deprauato-
rem aut Christi, aut ministrorum eius uerborum depre-
henderis: tu uero cum tuis in plerisque decipiaris, neu-
tquam opus erat tanta seueritate inhumanitateq; me
cum agere, quasi essem omnium impiorum impientissi-
mus: praesertim cum testeris te nunquam à me lesum, sed
pari amore obseruatum semper. Equidem, ut supra di-
xi, propter Christum tantas iniurias condono libenter,
malluissimq; tacere: uerum haec amore ueritatis inhor-
tante

IOAN. OECOLAMP. RESPONSIO.

tante, scribere coactus sum. Et necessarium mihi erat,
 crimina, quæ per te ac alios inuruntur, detergere. In
 hoc non inuitus subscribo tibi, cauendum Christianis,
 ne dimissis uerbis diuinis, & sanctorum patrum usu tam
 perpetuo, consistam sequantur opinionem. Porro quod
 docui de Eucharistia, nihil peruersi neque conficti in se
 continet, neque à te ita habere conuictum est. Qui tu-
 um librum cum iudicio legunt, probe animaduertunt,
 quod mea frustra & multis conuictijs improbas, tua uero
 nõ probes, sed tumidis uerbis adornare studeas. Deniq;
 nulla opinione impia cõtaminatũ me bene mihi cõsci-
 sum, ut condolendũ mihi sit: neq; à uia Christi aberro, ut
 in uiam sim reducendus: neq; maledicentiæ indulsi, ut sic
 male audire debeam. Quod autẽ tuæ tuorumq; sententiæ
 non accedo, tum uitio des, quum me ueritatem impug-
 nasse per maliciam, cognoueris: nunc in tanta, tamq;
 innocenti ueritatis inquisitione, ueritatem assequutus,
 fauorem autem & laudem non assequutus, ueniam &
 condonationem, si nihil præterea fauoris habet ueri stu-
 dium, meruerim. Confido sanè nihil contra gloriam Dei
 à me dictum: & ne quid unquam dicatur, illum
 ipsum, cuius est prestare, oro.

Vale. Basileæ. Anno

M. D. XXVI.

ANNOTATIO CAPITVM.

- Præfatio. Scopus Bilibaldi.
 Vter prior iniurius fuerit et generalis calumniarum de-
 pulsio. In quo taxatus sit Petrus Lombardus.
 De excecatione sæculorū & multitudine errantium.
 Promissionem Christi propter incredulitatem nostram
 non irritari. Qui nam conscientias onerent.
 Doctrinam nostram de Eucharistia non esse seditiosam.
 De Sacramentorum & signorum distinctione.
 Pretextu fidei non quamuis opinionem confirmari.
 Nihil contra Oecol. facere, quæ à Bilibaldo ex probatis
 citantur autoribus.
 Neque Christi uerbis aduersarij sententiam suam stabi-
 lire possunt.
 Nodum August. in Psal. 33. recte explicatum.
 Bene se habere, quæ de nduem generibus significationū
 adducta ex Augustino.
 Pure tractatum alium quendam Augustini locum.
 Coniecturas quibus colligitur Eucharistiā apud priscos
 non fuisse tantum miraculum, non esse euanidas.
 De Parabolis non frustra facta mentionem.
 Verba Christi plana fuisse Apostolis.
 Canonē tropis exponēdis seruientem, religiose seruatiū.
 In Eucharistia non esse carnalem manducationem.
 Prædicabilem, prædicamentorumq; rationem in Sacra-
 mentis explicandis non esse absurdam.
 Inconuenientia allata per Oecolamp. non solui, præ-
sertim

ANNOTATIO CAPITVM.

fertim quod unum corpus in multis locis.

Nōdum dilutum, sequi ex opinione aduersariorum multos esse Christos.

Nō dilui ab aduersarijs idem nō esse figurā & figuratū.

Tertulliani sententiam fideliter adductam.

Eundem nostrum & patrum spiritualem cibum.

De utilitate Eucharistiæ.

Irenæi sententiam fideliter citatam.

Verba scripturæ sententiam aduersariorū nō cōfirmant.

Aduersarios nullas scripturas cū ipsis pugnātes soluere.

Conclusio.

CHRISTOPHORVS FROSCHOWER

Typographus, Lectori S.

ELLEMVS & nos, si fieri posset, nihil ex Officina nostra prodire, quod non idem tersissime absolutum. Neq; enim erratorum

appendices ualde arrident, in quibus quicquid deforme, simul ante oculos ponitur. Verum quum fieri nequeat quod uis, id uolendum erit quod locus postulat, & proximi commoditas exigit. Quum igitur omnes, qui uel mediocrem cum Typographis habent consuetudinem, non ignorent quā facile hinc inde obrepant mendæ, maxime si operæ non admodum grāmaticæ callentes sint, uel si parum cognobiles exēplarium notæ, uel si alia intercedant, quæ minus attentas sinunt aduigilantium mentes,

Gratius tibi sequundo loco fuerit, recognitione libri ad
exemplar collectis erratis resarciri fideliter, quod uitam
ri ne quibat, quam dissimulari infideliter, quod emenda-
ri poterat. Vnde breui opera, ipse de prauiora castiga-
re, & inoffenso cursu lectionis fructum rapere ualeas.
Quia autem numerus paginis prae missus non erat, iuxta
quaternionum paginas indicem fieri curauimus. Tu bo-
ni consulas, & Vale.

A

Pagina tertia, linea prima, lege uim.

Eadem, linea 6. zelus pag. 10. linea. 23. dicis.

pag. 11. linea 5. Insignite quoque impij. &

linea. 19. figurate.

pag. 12. li. 8. ῥῆμα ἰσως. eadem, li. 24. curemus.

B.

pag. 1. lin. 5. non ausim.

pag. 15. linea. 6. suos. & lin. 16. Quin etiam alios.

C.

pag. 1. linea. 7. uestrorum.

pag. 5. linea 21. siue.

pag. 10. linea. 2. emergere. & 3. autem.

pag. 15. linea 19. quanta.

D.

pag. 1. linea 20. doloso.

pag. 4. linea. 9. conficientem.

pag. 12. linea 13. Nam si Augustini.

pag. 16. linea 25. iussio.

E.

pag. 9. lin. 8. precedentia & sequentia:

pag. 10. linea 2. uindicat.

pag. 14. linea 4. ne faceremus, iuit ad patrem, ut cum
patre. & linea 25. in manus uescens.

pag. 16. lin. 4. decedit. & linea 24. commemoranda.

F.

pag. 2. linea 1. silens.

pag. 16. linea 15. quomodo

pag. 8. linea 3. absurdam. pag. 9. lin. 15. infestat;

pag. 11. linea 16. ualens. & lin. 25. his uerbis
committens. & linea ult. insana.

pag. 13. lin. 4. me & Pighardos.

pag. 14. linea 9. admonentibus.

pag. 15. linea 26. Christos esse.

G.

pag. 3. linea 3. cessaruntq; uel.

pag. 4. linea 11. non erubescis.

pag. 5. linea 8. mihi (abundat.)

pag. 7. linea 25. imaginaria contritio. Et lin. 26.
sed uera. Pag. 11. lin. 1. citauit.

pag. 12. δαμόνια.

FINIS.

וזהו בעץ שתול על פלגי מים

Omnis plantatio quam non plantavit pater
meus caelestis, eradicabitur.

Omnis arbor quae non fert fructum
bonum, excinditur.

Κόκκος σιτηώσεως, γίνεταί ο έρμάρως ώστε τὰ πέτρων ἔκασ-
τάσκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

Σ 793-A